

**Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego
w przedmiocie propozycji zmian dotyczących wzmocnienia statusu dziecka
jako uczestnika postępowania, w szczególności w zakresie jego efektywnej reprezentacji**

1. Wprowadzenie

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego przy Ministrze Sprawiedliwości, (dalej także jako „Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego” lub „KKPR”), dostrzega potrzebę dokonania oceny funkcjonowania instytucji reprezentanta dziecka oraz wypracowania rekomendacji zmierzających do dalszego wzmocnienia statusu dziecka jako uczestnika postępowań sądowych, w których rozstrzygane są jego prawa lub obowiązki. Potrzeba ta dotyczy zarówno spraw krajowych, jak i spraw o charakterze transgranicznym¹, w których zapewnienie dziecku rzeczywistej możliwości ochrony jego praw wymaga istnienia skutecznych mechanizmów reprezentacji dziecka.

Instytucja reprezentanta dziecka została wprowadzona do polskiego porządku prawnego w 2023 r.², zastępując dotychczasową instytucję kuratora małoletniego. Była to zmiana o istotnym znaczeniu systemowym, której celem było odejście od postrzegania dziecka wyłącznie jako przedmiotu ochrony na rzecz uznania go za samodzielny podmiot praw, wyposażony w prawo do wyrażania własnych poglądów, udziału w postępowaniach dotyczących jego sytuacji prawnej oraz korzystania z niezależnej reprezentacji w przypadkach przewidzianych przez ustawę³.

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego kierunek przyjętych zmian należy ocenić pozytywnie. Dotychczasowe doświadczenia obowiązywania nowych regulacji wskazują, że samo wprowadzenie instytucji reprezentanta dziecka nie rozwiązuje wszystkich problemów związanych z rzeczywistą realizacją ochrony praw dziecka w postępowaniach sądowych. Zgromadzone doświadczenia praktyki oraz sygnały płynące od przedstawicieli zawodów prawniczych wskazują, że trudności dotyczą zarówno stosowania obowiązujących przepisów, jak i organizacji systemu reprezentacji dziecka. W praktyce zwraca się uwagę między innymi na przypadki ustanawiania reprezentanta dziecka na zbyt późnym etapie postępowania, utrudniony dostęp do akt sprawy, problemy z niezwłocznym nawiązaniem kontaktu z dzieckiem i jego przedstawicielem ustawowym, a także brak jednolitych standardów wykonywania tej funkcji. Jednocześnie dostrzegalne są również wyzwania organizacyjne, w szczególności niewystarczająca liczba zawodowych pełnomocników (adwokatów i radców prawnych) należycie przygotowanych do wykonywania funkcji reprezentanta dziecka oraz brak spójnego systemu doskonalenia zawodowego odpowiadającego zakresowi obowiązków związanych z tą funkcją. Nie oznacza to jednak, że

¹ Wyr. TSUE z 22.11.2018 r., C-627/17, ZSE Energia a.s. przeciwko RG, ECLI:EU:C:2018:941, pkt 32.

² Art. 99 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy w brzmieniu ustawy z dnia 28.07.2023 r. (Dz. U. z 2023 r. poz. 1606), który wszedł w życie 29.08.2023 r.; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 29 lipca 2024 r. w sprawie sposobu zapewnienia reprezentacji dziecka przez reprezentanta dziecka (Dz.U. 2024 poz. 1159).

³ P. Wicherek [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2025, art. 99; uzasadnienie poselskiego projektu tej ustawy, druk sejmowy nr 3309, Sejm IX kadencji, s. 19–22; M. Lewandowska-Urbaniowicz, *Nowe środki ochrony małoletnich wprowadzone w świetle noweli z dnia 28 lipca 2023 r.*, „Veritas Iuris” 2023, nr 1, s. 82–83.

wszystkie zidentyfikowane trudności wynikają z niedoskonałości obowiązujących regulacji ustawowych⁴.

2. Założenia dotyczące wzmocnienia statusu dziecka jako uczestnika postępowania

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego wprowadzenie zmian powinno mieć charakter etapowy. W pierwszej kolejności zasadne jest pełne wykorzystanie możliwości wynikających z już obowiązujących regulacji, w szczególności w zakresie organizacji systemu reprezentacji dziecka, standardów wykonywania tej funkcji oraz przygotowania zawodowego reprezentantów dziecka. Dopiero dalsze doświadczenia praktyki powinny stanowić podstawę do rozważenia bardziej kompleksowych zmian. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego przy formułowaniu propozycji kieruje się standardami wynikającymi z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁵, w szczególności zasadą ochrony dobra dziecka, prawem do sądu oraz obowiązkiem zapewnienia dziecku ochrony jego praw. Istotne znaczenie mają również zobowiązania wynikające z Konwencji o prawach dziecka⁶, Europejskiej konwencji o wykonywaniu praw dzieci⁷, Wytocznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom⁸, a także innych aktów prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej⁹, które akcentują prawo dziecka do bycia wysłuchanym¹⁰ oraz do korzystania z odpowiedniej reprezentacji w postępowaniach dotyczących jego sytuacji prawnej. Ponadto w dniu 7 września 2026 r. wprowadzono zmiany dotyczące art. 36 i 44 Regulaminu funkcjonowania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz), które wejdą w życie 25 marca 2027 r. Dotyczą one możliwości ustanowienia, w określonych szczególnych okolicznościach, niezależnego przedstawiciela dla małoletniego skarżącego, a w wyjątkowych przypadkach, dla osoby trzeciej będącej dzieckiem¹¹. Analiza rozwiązań funkcjonujących w innych państwach członkowskich prowadzi do podobnych wniosków. Zarówno niemiecka instytucja pełnomocnika procesowego (*Verfahrensbeistand*)¹², jak i funkcjonujące we Francji¹³ (*avocat d'enfant*) modele reprezentacji dziecka potwierdzają,

⁴ A. Sylwestrzak, *Wpływ wprowadzenia instytucji reprezentanta dziecka na reprezentację podopiecznego*, „Palestra” 2025, nr 3, s. 64–77; M. Flis-Świeczkowska, *Ocena efektywności realizacji prawa do informacji i wysłuchania małoletniego pokrzywdzonego w polskim postępowaniu karnym w świetle standardów międzynarodowych*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2025, t. 24, nr 2, s. 28–29, 32–36; A. Kluczeńska, *Wojownicy w drodze w służbie najmłodszym – o najnowszej regulacji prawnej w zakresie ochrony dzieci przed przemocą*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, t. 23, nr 3, s. 76–79; S. Grzegórkowski, *Zastępstwo reprezentanta dziecka przez substytutę i aplikanta w postępowaniu sądowym*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2025, nr 1(42), s. 97–113.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78 poz. 483).

⁶ Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 Nr 120, poz. 526).

⁷ Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci z dnia 25 stycznia 1996 r. (Dz.U. 2000 Nr 107, poz. 1128)

⁸ Komisja Europejska: Dyrekcja Generalna ds. Sprawiedliwości i Rada Europy, [Dyrekcja Generalna ds. Sprawiedliwości, Rada Europy], *Wytocznice Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom – Przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 17 listopada 2010 r. wraz z uzasadnieniem*, Urząd Publikacji, 2012, <https://data.europa.eu/doi/10.2838/12774>.

⁹ Art. 21 rozporządzenia Rady (UE) nr 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (przekształcenie) (Dz.U. L 178 z 2.7.2019, s. 1-115).

¹⁰ Brosch M., Mariottini C.M., *EUfams II – Facilitating Cross-Border Family Life: Towards a Common European Understanding. Report on the International Exchange Seminar*, Max Planck Institute Luxembourg, Luxembourg 2019, s. 21.

¹¹ *Possibility for the European Court to request a special representative for a child: amendments to Rules of Court*, ECHR 235 (2026) 25.09.2026

¹² § 158 Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, <https://dejure.org/gesetze/FamFG/158.html> (dostęp: 24 lipca 2026 r.).

¹³ G. Avenard, *Le droit de s'exprimer, "L'école des parents"*, 2015 (4), s. 32–34.

że współczesne systemy prawne zmierzają do zapewnienia dziecku niezależnego przedstawiciela procesowego działającego wyłącznie w jego interesie. Rozwiązania obowiązujące w innych państwach członkowskich potwierdzają, że skuteczność takiej instytucji zależy nie tylko od samego istnienia odpowiednich przepisów w prawie krajowym, lecz również od właściwej organizacji systemu, odpowiedniego przygotowania merytorycznego osób wykonujących funkcję reprezentanta dziecka oraz wypracowania jednolitych standardów ich działania.

W prawie niemieckim, jeżeli jest to konieczne dla ochrony interesów dziecka, sąd ma obowiązek jak najwcześniej wyznaczyć pełnomocnika procesowego, który będzie posiadał odpowiednie kwalifikacje zawodowe i osobiste. Wyznaczenie pełnomocnika procesowego (*Verfahrensbeistand*) dla dziecka jest zawsze obowiązkowe przykładowo w sprawach częściowego lub całkowitego pozbawienia prawa do opieki i pozbawienia prawa do kontaktów z dzieckiem, lub też zazwyczaj obowiązkowe, jeżeli interes dziecka pozostaje w znacznej sprzeczności z interesem jego przedstawicieli ustawowych; ma nastąpić oddzielenie dziecka od osoby, pod której opieką się znajduje, postępowanie dotyczy wydania dziecka lub rozważa się znaczne ograniczenie prawa do kontaktów z dzieckiem.

Na uwagę zasługują rozwiązania obowiązujące w prawie francuskim dopuszczające wysłuchanie małoletniego w każdej dotyczącej go sprawie, bowiem zgodnie z art. 388-1 Code civil¹⁴ (*franc. Kodeks cywilny*) małoletni zdolny do rozeznania (*mineur capable de discernement*) może zostać wysłuchany w każdej dotyczącej go sprawie. Małoletni może być wysłuchany z adwokatem (*avec un avocat*) albo z wybraną przez siebie osobą. Sąd ma obowiązek poinformować małoletniego o prawie do bycia wysłuchanym i do korzystania z pomocy adwokata. Jeżeli w postępowaniu interesy małoletniego okażą się sprzeczne z interesami jego przedstawicieli ustawowych, sąd rozpoznający sprawę wyznacza mu *administrateur ad hoc*, którego zadaniem jest reprezentowanie małoletniego (art. 388-2 Code civil)¹⁵. Z tych też względów we francuskim Kodeksie postępowania cywilnego w art. 338-7 (*Code de procédure civile*)¹⁶ przewidziano, iż gdy dziecko chce być wysłuchane z adwokatem i jeżeli dziecko nie wybierze samo adwokata, sąd zwraca się do *bâtonnier* (dziekana właściwej izby adwokackiej) o wyznaczenie adwokata.

Również w szwajcarskim Kodeksie postępowania cywilnego przewidziano reprezentację dziecka przez kuratora jako osobę posiadającą doświadczenie w sprawach opiekuńczych i prawnych. Rozpoznanie przez sąd wniosku o wyznaczenie przedstawiciela dla dziecka (*Anordnung einer Vertretung des Kindes*) następuje w szczególności, gdy rodzice składają rozbieżne wnioski dotyczące przyznania władzy rodzicielskiej, przyznania opieki nad dzieckiem, istotnych kwestii dotyczących kontaktów osobistych, podziału obowiązków opiekuńczych czy też alimentów zgodnie z art. 299 ZPO (*szwajc. Kodeks postępowania cywilnego*). Przedstawiciel dziecka może składać wnioski i wnosić środki odwoławcze w zakresie, w jakim dotyczą one: 1) przyznania władzy rodzicielskiej, 2) przyznania opieki nad dzieckiem, 3) istotnych kwestii dotyczących kontaktów osobistych, 4) podziału obowiązków związanych z opieką, 5) alimentów i 6) środków ochrony dziecka (art. 300 ZPO)¹⁷.

Mając powyższe na uwadze, Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego przedstawia propozycje zmian dotyczących funkcjonowania instytucji reprezentanta dziecka. Część z nich

¹⁴ https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006427150/2026-07-18? (dostęp: 18.08.2026 r.); P. Calle, Code de procédure civile 2026, annoté, Paris 2026, s. 454

¹⁵ https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000032207589/2026-05-27? (dostęp: 18.08.2026 r.); P. Calle, Code de procédure civile 2026, annoté, Paris 2026, s. 454-455

¹⁶ https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000020664462/2026-05-11? (dostęp: 18.08.2026 r.); P. Calle, Code de procédure civile 2026, annoté, Paris 2026, s. 410

¹⁷ Art. 299 i 300 *Schweizerische Zivilprozessordnung* (Zivilprozessordnung, ZPO) z 19 grudnia 2008 r. (stan na dzień 1 lipca 2026 r.), <https://www.lexfind.ch/fe/de/tol/24933/de> (dostęp: 2.10.2026 r.)

dotyczy usprawnienia stosowania obowiązujących regulacji i podniesienia standardów wykonywania tej funkcji, część natomiast ma charakter postulatów *de lege ferenda* zmierzających do dalszego wzmacniania statusu dziecka jako podmiotu praw oraz zapewnienia mu skutecznej reprezentacji w postępowaniach, których wynik może mieć istotny wpływ na jego sytuację życiową.

Jednocześnie Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinne rekomenduje przeprowadzenie pogłębionej ewaluacji funkcjonowania instytucji reprezentanta dziecka. Dalsze prace legislacyjne powinny zostać poprzedzone kompleksową diagnozą opartą na badaniach, pozwalających na identyfikację rzeczywistych problemów związanych z wykonywaniem funkcji reprezentanta dziecka oraz ocenę skuteczności obowiązujących rozwiązań prawnych. W szczególności celowe jest przeprowadzenie badań aktowych obejmujących sprawy, w których ustanowiono reprezentanta dziecka, pozwalających na ocenę momentu jego ustanowienia, zakresu podejmowanych czynności, udziału dziecka w postępowaniu oraz wpływu reprezentacji na przebieg i wynik sprawy. Uzupełnieniem tej diagnozy powinny być badania ankietowe oraz wywiady jakościowe przeprowadzone wśród adwokatów i radców prawnych wykonujących funkcję reprezentanta dziecka, a także, w miarę możliwości sędziów, prokuratorów oraz innych osób mających doświadczenie w stosowaniu tej instytucji na podstawie art. 99¹ § 2 k.r.i.o., ponieważ reprezentantem dziecka może zostać ustanowiona również inna osoba posiadająca wyższe wykształcenie prawnicze i wykazująca znajomość potrzeb dziecka. Wyniki takich badań pozwolą jednoznacznie odróżnić problemy wynikające z obowiązujących regulacji od trudności organizacyjnych i praktycznych oraz stworzą rzetelną podstawę dla dalszych prac legislacyjnych zmierzających do wzmocnienia ochrony praw dziecka.

3. Sprawy sądowe, w których powinien być ustanawiany reprezentant dziecka

a) Postępowanie cywilne

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinne udział reprezentanta dziecka w postępowaniu cywilnym powinien służyć zapewnieniu dziecku rzeczywistej i niezależnej ochrony jego praw oraz interesów w sprawach, których rozstrzygnięcie może w sposób istotny wpływać na jego sytuację prawną lub faktyczną. Ustanowienie reprezentanta dziecka nie powinno stanowić rozwiązania o charakterze wyłącznie formalnym, lecz być środkiem gwarantującym dziecku realny udział w postępowaniu oraz ochronę jego dobra w sytuacjach, w których przedstawiciel ustawowy nie może skutecznie realizować tej funkcji albo zachodzi ryzyko, że interes dziecka nie będzie należycie reprezentowany¹⁸.

Zgodnie bowiem z art. 99 § 1 k.r.i.o. dla dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, którego żadne z rodziców nie może reprezentować, sąd opiekuńczy ustanawia reprezentanta dziecka. Przepis ten wprowadza zasadę, iż gdy żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka, konieczne jest ustanowienie reprezentanta dziecka¹⁹. Jak trafnie zauważono w orzecznictwie Sądu Najwyższego, iż użyte w art. 99 k.r.i.o. sformułowanie „żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka” należy odnieść wyłącznie do przypadków wymienionych w art. 98 § 2 k.r.i.o., co prowadzi do wniosku, iż w każdej sprawie, w której

¹⁸ reguła 30–3 Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego stanowi, że każda osoba, która nie posiada zdolności procesowej musi być reprezentowana w postępowaniu przez pełnomocnika zgodnie z przepisami prawa wewnętrznego; ELI/UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure, From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure, s. 111-112; ELI-UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure, From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure, European Law Institute (ELI) International Institute for the Unification of Private Law (Unidroit), Oxford 2021, s. 78.

¹⁹ J. Słyk [w:] M. Domański, J. Słyk (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, wyd. 11, 2024, art. 99, Legalis.

jako strony lub uczestnicy występują rodzice i dzieci, sąd ma obowiązek badać, czy nie zachodzi hipotetyczna możliwość kolizji interesów między nimi. W razie takiej możliwości żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka przed sądem²⁰. Przepis art. 98 § 2 k.r.i.o. wyłącza zatem przedstawicielstwo rodziców w obrocie materialnoprawnym przy czynnościach prawnych między dziećmi pozostającymi pod ich władzą rodzicielską oraz przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem²¹. Wyłączenia wynikające z art. 98 § 2 k.r.i.o. przedstawicielstwa ustawowego rodziców znajdują odpowiednie zastosowanie w postępowaniu przed sądem lub innym organem państwowym²².

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego podkreśla, iż nie podziela założenia, zgodnie z którym udział reprezentanta dziecka powinien mieć charakter obligatoryjny we wszystkich postępowaniach procesowych i nieprocesowych dotyczących dzieci. Obowiązek jego ustanowienia powinien być ograniczony do tych kategorii spraw, w których z uwagi na ich przedmiot lub okoliczności istnieje ryzyko wystąpienia konfliktu interesów pomiędzy dzieckiem a jego rodzicem lub opiekunem prawnym albo zagrożenie, że dobro dziecka nie będzie mogło zostać w pełni zabezpieczone wyłącznie przez działania rodziców lub jego opiekunów prawnych. Do podstaw uzasadniających obligatoryjne ustanowienie reprezentanta dziecka należeć powinny w szczególności:

- 1) występowanie rzeczywistego konfliktu interesów pomiędzy dzieckiem a jego przedstawicielem ustawowym;
- 2) wysoki poziom konfliktu pomiędzy rodzicami mogący prowadzić do instrumentalnego wykorzystywania dziecka w toku postępowania;
- 3) postępowania dotyczące bezpośrednio osoby dziecka, jego tożsamości, miejsca pobytu, pieczy lub podstawowych praw osobistych;
- 4) sprawy, których wynik może prowadzić do istotnej i trwałej ingerencji w prawa lub sytuację życiową dziecka.

Powyższe zasady w stopniu możliwie największym uzasadniają ustanowienie reprezentanta dziecka celem wykluczenia kolizji interesów zachodzących pomiędzy rodzicami, a dzieckiem²³. Do postępowań uzasadniających ustanowienie reprezentanta dziecka wskazanych w orzecznictwie Sądu Najwyższego należy zaliczyć w szczególności sprawy o: rozwiązanie przysposobienia²⁴, zaprzeczenie ojcostwa²⁵, stwierdzenie nabycia spadku, w którym małoletnie dziecko reprezentowane jest przez jedno z rodziców będącego też spadkobiercą²⁶, dział spadku, jeżeli zachodzi konflikt interesów pomiędzy dzieckiem a jego przedstawicielem ustawowym²⁷, z powództwa windykacyjnego jednego z rodziców przeciwko małoletnim dzieciom wytoczonego w ramach ochrony prawa rzeczowego ograniczonego małoletnich pozwanych²⁸, a także sprawy transgraniczne prowadzone na podstawie Konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczące cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę²⁹, co nie wyklucza jednak konieczności ustanowienia przez sąd reprezentanta dziecka

²⁰ post. SN z 29.04.2025 r., III CZ 13/25, Legalis.

²¹ J. Gajda [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, wyd. 9, 2025, art. 98, Nb 15, Legalis.

²² J. Słyk [w:] M. Domański, J. Słyk (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, wyd. 11, 2024, art. 98, Legalis.

²³ R. Alexy, Teoria praw podstawowych, Warszawa 2010, s. 39.

²⁴ wyrok SN z 20.01.1970 r., II CR 530/69, Legalis.

²⁵ post. SN z 04.10.1966 r., II CZ 117/66, Legalis.

²⁶ post. SN z 25.06.1996 r., II CRN 214/95, Legalis.

²⁷ uchw. SN z 14.04.1980 r., III CZP 19/80, Legalis.

²⁸ post. SN z 21.12.2010 r., III CZP 114/10, Legalis.

²⁹ M. Zalisko [w:] Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/1111, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022, art. 21, Lex.

także w innych sprawach procesowych i nieprocesowych. Konflikt interesów między jednym z rodziców a małoletnim dzieckiem zachodzi także w przypadku umowy sprzedaży nieruchomości przez ojca na rzecz małoletniego dziecka, działającego przez matkę wyłączoną z uprawnienia reprezentowania na mocy art. 98 § 2 pkt 2 k.r.i.o. Czynność ta jest nieważna (art. 58 § 1 k.c.) i nie może być potwierdzona przez dziecko po uzyskaniu przez nie pełnej zdolności do czynności prawnych (art. 18 § 2 k.c.)³⁰. Katalog tych spraw nie powinien mieć charakteru zamkniętego (*numerus clausus*), a jedynie otwarty, ponieważ na gruncie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie wyodrębniono generalnych zasad dotyczących wyłączenia reprezentowania dziecka przez jedno z rodziców, co uzasadnia konieczność doprecyzowania przez ustawodawcę obligatoryjnych i fakultatywnych podstaw do ustanawiania reprezentanta dziecka³¹.

W każdej sprawie cywilnej dotyczącej dziecka sąd powinien zachować możliwość ustanowienia reprezentanta dziecka również wówczas, gdy mimo niewystępowania jednej z powyższych przesłanek, jest to niezbędne dla zapewnienia dziecku skutecznej ochrony jego praw i realizacji zasady nadrzędnego dobra dziecka. Sąd Najwyższy sformułował regułę, że powinno się ustanowić tylu reprezentantów dziecka, ile dzieci ma być reprezentowanych³². Zarówno w sprawach procesowych i nieprocesowych, gdy rodzice i dzieci występują po tej samej stronie, należy za każdym razem badać, czy ze względu na możliwość sprzeczności interesów rodziców i dzieci, dopuszczalna jest reprezentacja dzieci przez rodziców. Badanie takie powinno być podejmowane z obiektywnego punktu widzenia, nie chodzi bowiem o to, czy w konkretnej sprawie występuje sprzeczność interesów rodziców i dziecka, lecz o to, czy w konkretnych sprawach, w określonych sytuacjach, taka sprzeczność, choćby hipotetycznie może wystąpić³³.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego rekomenduje, aby w ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy wprowadzić zmiany polegające na tym, aby katalog wyłączenia przedstawicielstwa ustawowego rodziców został rozszerzony o kolejne osoby, w stosunku do których wyłączone jest reprezentowanie dziecka, tj. o małżonka jednego z rodziców, osoby pozostające we wspólnym pożyciu, zstępnych, wstępnych i rodzeństwo. W przepisie art. 98 § 2 pkt 1 i 2 k.r.i.o. wyodrębniono przypadki, w których niedopuszczalne jest reprezentowanie dziecka przez rodziców. W tym celu posłużono się kryterium podmiotowym, wskazując osoby, w stosunku do których wyłączone jest reprezentowanie dziecka³⁴. W takim przypadku uzasadnionym jest, aby w art. 98 w § 2 k.r.i.o. dodać pkt 3 w brzmieniu, iż żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, osobą pozostającą we wspólnym pożyciu, zstepnymi, wstepnymi lub rodzeństwem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo że dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania³⁵. Proponowane zmiany mają na celu uniknięcie sprzeczności interesów między dzieckiem, a wskazanymi w nim osobami na wzór art. 159 k.r.i.o.³⁶

b) Postępowanie karne

³⁰ Post. SN z 15.12.1999 r., I CKN 299/98, Legalis.

³¹ Post. SN z 29.04.2025 r., III CZ 13/25, Legalis; post. SN z 09.07.2004 r., II CK 435/03, Legalis.

³² post. SN z 21.12.2010 r., III CZP 114/10, Legalis.

³³ post. SN z 16.05.2019 r., III CZ 11/19, Legalis.

³⁴ J. Słyk [w:] M. Domański, J. Słyk (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, wyd. 11, 2024, art. 98, Legalis.

³⁵ por. projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, przewidujący nowelizację przepisów o postępowaniu w sprawach o ustalenie kontaktów, postępowanie w sprawach o wykonywanie kontaktów i postępowanie w sprawach o odebranie dziecka rozpoznawany na posiedzeniu Zespołu Programowania Prac Rządu w dniu 14 lipca 2026 r..

³⁶ post. SN z 19.09.1967 r., III CR 177/67, Legalis post. SN z 07.12.2023 r., III CZ 319/23, Legalis.

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnej szczególnej ochrony wymaga dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym w charakterze pokrzywdzonego. Postępowanie karne wymaga bowiem przeprowadzenia czynności procesowych z udziałem małoletniego lub takich czynności, których przebieg i skutki bezpośrednio wpływają na jego sytuację prawną oraz życiową. Dotyczy to w szczególności przypadków, gdy dziecko jest pokrzywdzone przestępstwem godzącym w jego dobra osobiste, nietykalność cielesną, wolność lub prawidłowy rozwój. W takich sprawach profesjonalna i niezależna reprezentacja dziecka stanowi jedną z podstawowych gwarancji skutecznej ochrony jego praw procesowych oraz realizacji zasady nadrzędnego dobra dziecka.

Obowiązujące przepisy Kodeksu postępowania karnego nie przewidują generalnego obowiązku ustanowienia zawodowego pełnomocnika dla małoletniego pokrzywdzonego. Co do zasady wykonywanie jego praw procesowych pozostaje w gestii przedstawicieli ustawowych, a ustanowienie pełnomocnika zależy od ich decyzji albo od zaistnienia szczególnych okoliczności przewidzianych w ustawie. W praktyce prowadzi to do sytuacji, w których dziecko pomimo uczestnictwa w postępowaniu dotyczącym przestępstwa popełnionego na jego szkodę nie korzysta z profesjonalnej pomocy prawnej adwokata lub radcy prawnego.

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnej rozwiązanie to nie zawsze zapewnia dziecku rzeczywistą możliwość skutecznego korzystania z przysługujących mu uprawnień procesowych. Dotyczy to zwłaszcza spraw o wysokim stopniu skomplikowania, postępowań wymagających podejmowania licznych decyzji procesowych oraz spraw, w których istnieje konflikt interesów pomiędzy dzieckiem, a jego przedstawicielem ustawowym albo zachodzi ryzyko, że przedstawiciel ustawowy nie będzie w stanie zapewnić dziecku należytej ochrony jego praw.

Z tych względów Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnej przedstawia postulat *de lege ferenda* polegający na rozważeniu wprowadzenia do Kodeksu postępowania karnego zasady obligatoryjnego ustanawiania reprezentanta dziecka dla małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniach publicznoskargowych, z wyjątkiem spraw prowadzonych o czyn określony w art. 209 k.k., chyba że okoliczności konkretnej sprawy uzasadniają potrzebę ustanowienia reprezentanta dziecka również w tego rodzaju postępowaniu. Rozwiązanie to powinno zapewnić dziecku profesjonalną reprezentację od możliwie najwcześniejszego etapu postępowania, umożliwiając rzeczywiste wykonywanie jego praw procesowych oraz udział w postępowaniu w sposób odpowiadający jego wiekowi, potrzebom i najlepiej pojętemu interesowi.

Proponowane rozwiązanie pozostaje zgodne z kierunkiem rozwoju standardów ochrony praw dziecka wynikających z prawa międzynarodowego i unijnego, które akcentują konieczność zapewnienia dziecku uczestniczącemu w postępowaniu karnym skutecznego wsparcia oraz niezależnej reprezentacji zawsze wtedy, gdy wymaga tego ochrona jego praw i interesów.

c) Postępowanie prowadzone na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnej postępowania prowadzone na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich³⁷ należą do kategorii postępowań, w których szczególnego znaczenia nabiera zapewnienie dziecku rzeczywistej ochrony jego praw procesowych. Dotyczy to zarówno nieletniego, wobec którego prowadzone jest postępowanie, jak i dziecka pokrzywdzonego czynem karalnym. Jakkolwiek zasadniczym celem ustawy jest stworzenie instrumentów służących wspieraniu rozwoju

³⁷ Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z dnia 9 czerwca 2022 r. (Dz. U. z 2026 r. poz. 163)

nieletniego oraz jego resocjalizacji, nie może to prowadzić do marginalizacji sytuacji procesowej dziecka pokrzywdzonego. Ochrona dobra dziecka wymaga bowiem uwzględnienia interesów wszystkich małoletnich uczestników postępowania, niezależnie od ich roli procesowej.

Analiza obowiązujących przepisów prowadzi do wniosku, że status procesowy małoletniego pokrzywdzonego został ukształtowany w sposób znacznie słabszy niż pozycja nieletniego, wobec którego prowadzone jest postępowanie. Dziecko pokrzywdzone, mimo że często jest bezpośrednią ofiarą czynu karalnego oraz uczestniczy w czynnościach procesowych mających istotny wpływ na jego prawa, bezpieczeństwo i dobrostan psychiczny, nie korzysta z takich gwarancji procesowych, jakie przysługują innym uczestnikom postępowania. W praktyce jego udział sprowadza się najczęściej do udziału w czynnościach dowodowych, przy czym wykonywanie jego praw uzależnione jest od aktywności przedstawiciela ustawowego, który nie zawsze dysponuje odpowiednią wiedzą prawną, doświadczeniem lub możliwością właściwego zabezpieczenia interesów dziecka. W niektórych sprawach może ponadto dochodzić do konfliktu interesów pomiędzy dzieckiem a jego przedstawicielem ustawowym albo do sytuacji, w której przedstawiciel ustawowy z różnych przyczyn nie jest w stanie zapewnić dziecku rzeczywistej ochrony jego praw.

Szczególne znaczenie nabiera to w sprawach dotyczących przeciwdziałania przemocy rówieśniczej, przemocy domowej, przestępstw przeciwko wolności seksualnej, czynów związanych z długotrwałą demoralizacją lub innych zdarzeń, których skutkiem jest poważna krzywda dziecka. W tego rodzaju postępowaniach istnieje zwiększone ryzyko wtórnej wiktymizacji małoletniego, wynikające zarówno z konieczności wielokrotnego uczestniczenia w czynnościach procesowych, jak i z braku osoby, która w sposób profesjonalny i niezależny czuwałaby nad realizacją jego praw oraz przedstawiała organowi prowadzącemu postępowanie stanowisko uwzględniające wyłącznie dobro dziecka³⁸.

Z tych względów uzasadniony jest postulat *de lege ferenda* polegający na wprowadzeniu obowiązku ustanawiania reprezentanta dziecka dla każdego małoletniego pokrzywdzonego uczestniczącego w postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Reprezentant dziecka powinien zostać ustanowiony możliwie na najwcześniejszym etapie postępowania i wykonywać swoje obowiązki przez cały czas jego trwania, zapewniając dziecku profesjonalną pomoc prawną oraz rzeczywistą możliwość korzystania z przysługujących mu uprawnień procesowych. Do jego zadań powinno należeć w szczególności podejmowanie czynności procesowych służących ochronie praw dziecka, składanie wniosków dowodowych, udział w czynnościach procesowych, reagowanie na naruszenia gwarancji procesowych oraz dbanie o to, aby przebieg postępowania uwzględniał wiek, stopień rozwoju i indywidualne potrzeby małoletniego pokrzywdzonego.

Jednocześnie KKPR zwraca uwagę, że skuteczność takiego rozwiązania pozostaje ściśle związana z odpowiednim ukształtowaniem statusu procesowego małoletniego pokrzywdzonego. Samo ustanowienie reprezentanta dziecka nie będzie bowiem wystarczające, jeżeli zakres uprawnień procesowych dziecka pozostanie ograniczony. W konsekwencji zasadne wydaje się podjęcie prac legislacyjnych zmierzających do rozszerzenia uprawnień procesowych małoletniego pokrzywdzonego, a także rozważenie przyznania mu statusu strony

³⁸ M. Flis-Świeczkowska, *Wpływ formy dokonywania czynności procesowych i przebiegu postępowania karnego na ryzyko wtórnej wiktymizacji wśród małoletnich pokrzywdzonych – wybrane wyniki badań aktowych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2025, nr 69, s. 229–234; A. Kluczeńska, *Wojownicy w tozde w służbie najmłodszym – o najnowszej regulacji prawnej w zakresie ochrony dzieci przed przemocą*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, t. 23, nr 3, s. 68–69, 72–75; A. Marcinkowska, *Przegląd nowych rozwiązań ustawowych odnośnie do ochrony małoletniego pokrzywdzonego*, „Palestra” 2025, nr 6, s. 60–77; E. Bieńkowska, *Zjawisko wiktymizacji wtórnej: pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji karnych)*, „Archiwum Kryminologii” 2007–2008, t. XXIX–XXX, s. 65–74

postępowania, przynajmniej w zakresie spraw bezpośrednio dotyczących jego praw, bezpieczeństwa oraz innych istotnych interesów prawnych. Rozwiązanie takie umożliwi reprezentantowi dziecka pełniejsze wykonywanie jego obowiązków, zapewni realny wpływ na przebieg postępowania oraz zwiększy efektywność ochrony praw dziecka.

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego kierunek ten pozostaje zgodny zarówno z konstytucyjną zasadą ochrony dobra dziecka, wyrażoną w art. 72 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³⁹, jak i z międzynarodowymi standardami ochrony praw dziecka wynikającymi w szczególności z Konwencji o prawach dziecka oraz innych aktów prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej⁴⁰. Kierowanie się zasadą „dobra dziecka” stanowi bezwzględny obowiązek prawny, odnoszący się do każdej indywidualnej decyzji stosowania i wykładni prawa⁴¹. Standardy te wymagają zapewnienia dziecku rzeczywistego udziału w postępowaniach dotyczących jego sytuacji oraz stworzenia takich gwarancji procesowych, które pozwolą na skuteczną ochronę jego praw i interesów.

Niezależnie od powyższego, Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego dostrzega potrzebę dalszego wzmacniania gwarancji procesowych przysługujących nieletniemu, wobec którego prowadzone jest postępowanie. Obowiązujący model przewiduje ustanowienie obrońcy jedynie w przypadkach wskazanych przez ustawę lub uznanych przez sąd za uzasadnione. Rozwiązanie to prowadzi do różnicowania standardów ochrony procesowej nieletnich i może skutkować sytuacjami, w których poziom gwarancji procesowych będzie niższy niż w postępowaniu karnym prowadzonym wobec osób odpowiadających na zasadach ogólnych. W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego zasadne jest zatem rozważenie *de lege ferenda* wprowadzenia obligatoryjnej obrony nieletniego w postępowaniach prowadzonych na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Rozwiązanie to przyczyni się do zwiększenia standardów rzetelnego postępowania, zapewnienia pełniejszej realizacji prawa do obrony oraz lepszej ochrony praw dziecka.

Kompleksowe uregulowanie sytuacji procesowej zarówno małoletniego pokrzywdzonego, jak i nieletniego, wobec którego prowadzone jest postępowanie, należy postrzegać jako element konsekwentnego wzmacniania gwarancji procesowych dzieci uczestniczących w postępowaniach sądowych. Zapewnienie małoletniemu pokrzywdzonemu profesjonalnej reprezentacji oraz odpowiednich uprawnień procesowych, przy jednoczesnym zwiększeniu gwarancji procesowych przysługujących nieletniemu sprawcy, pozwoli na pełniejszą realizację zasady dobra dziecka, ograniczenie ryzyka wtórnej wiktymizacji oraz dostosowanie obowiązujących rozwiązań do standardów konstytucyjnych, konwencyjnych i unijnych⁴².

Na potrzebę zapewnienia małoletniemu pokrzywdzonemu szczególnych gwarancji procesowych wpływa również specyfika postępowań prowadzonych na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Postępowania te ukierunkowane są przede wszystkim na dobro, wychowanie i resocjalizację nieletniego sprawcy, co stanowi jedno z ich podstawowych założeń aksjologicznych. Nie może to jednak prowadzić do sytuacji, w której interesy dziecka pokrzywdzonego pozostają na dalszym planie. Wobec powyższego konieczne jest zachowanie

³⁹ K. Medyk-Cieśla, Wykonywanie władzy rodzicielskiej [w:] Kontakty małoletniego dziecka z rodzicem. Analiza normatywna, orzecznicza i praktyka sądowa, 2026, Legalis

⁴⁰ J. Chlebny, Standardy uniwersalne [w:] Łączenie rodzin cudzoziemców, 2022, Legalis

⁴¹ Wyrok ETPC z 06.07.2010 r., 41615/07, Legalis; post. SN z 04.02.2022 r., II CSKP 1196/22, Legalis

⁴² P. Czarnecki, *Nieletni sprawca a małoletni pokrzywdzony – analiza statusu dziecka w postępowaniu przewidzianym ustawie z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, t. 23, nr 3, s. 139–145, 153–154; C. Kulesza, *Prawa dziecka pokrzywdzonego przestępstwem w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości w świetle standardów europejskich*, Warszawa 2024, s. 23–99, 197–204, 247–268; M. Dziadkiewicz, B. Fiłoc, *Ochrona praw oskarżonego poniżej 18. roku życia na tle nowelizacji Kodeksu postępowania karnego z 14 kwietnia 2023 r.*, „Acta Iuris Stetinensis” 2025, nr 3(54), s. 23–36

właściwej równowagi pomiędzy realizacją celów wychowawczych wobec nieletniego sprawcy a zapewnieniem skutecznej ochrony praw dziecka pokrzywdzonego. Dobro jednego dziecka nie może bowiem być realizowane kosztem ograniczenia gwarancji procesowych przysługujących drugiemu dziecku uczestniczącemu w tym samym postępowaniu. Państwo jest bowiem zobowiązane do zapewnienia ochrony każdemu dziecku, którego prawa lub interesy pozostają przedmiotem postępowania, niezależnie od jego roli procesowej⁴³.

d) Postępowanie w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinne sprawy z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, o których mowa w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2024 r. poz. 1673) należą do kategorii spraw, w których zapewnienie dziecku profesjonalnej i niezależnej reprezentacji procesowej ma znaczenie fundamentalne dla skutecznej realizacji jego praw. Przemoc domowa jest zjawiskiem szczególnym, ponieważ narusza poczucie bezpieczeństwa dziecka w środowisku, które z założenia powinno zapewniać mu ochronę, opiekę i prawidłowy rozwój. W przeciwieństwie do wielu innych kategorii spraw dziecko pozostaje tu najczęściej w relacji zależności od osoby stosującej przemoc lub od osób, które z różnych przyczyn nie są w stanie skutecznie zapewnić mu ochrony. W konsekwencji szczególnego znaczenia nabiera stworzenie takich gwarancji procesowych, które umożliwią dziecku rzeczywistą realizację jego praw oraz zapewnią podejmowanie czynności procesowych wyłącznie z uwzględnieniem jego najlepszego interesu⁴⁴.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinne dostrzega, że obowiązujące rozwiązania prawne przewidują szereg instrumentów służących ochronie osób doznających przemocy domowej, jednakże regulacje te nie zapewniają w każdym przypadku dziecku samodzielnej i niezależnej reprezentacji procesowej. Tymczasem doświadczenia praktyki sądowej wskazują, że właśnie w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej najczęściej dochodzi do sytuacji, w których interesy dziecka pozostają w konflikcie z interesami jego przedstawicieli ustawowych. Dotyczy to przede wszystkim przypadków, gdy sprawcą przemocy jest jedno z rodziców albo inna osoba sprawująca władzę rodzicielską lub faktyczną pieczę nad dzieckiem. Nie można jednak pomijać również sytuacji, w których drugi z rodziców - pomimo formalnej możliwości reprezentowania dziecka - z uwagi na zależność ekonomiczną od sprawcy, własne doświadczenia przemocy, obawę przed eskalacją konfliktu lub inne okoliczności nie jest w stanie skutecznie zabezpieczyć interesów małoletniego dziecka. W takich przypadkach

⁴³ M. Andrzejewski, *Sytuacja prawna i wychowawcza osoby małoletniej skrzywdzonej przez nieletniego, czyli o nierównym traktowaniu dzieci i młodzieży w prawie nieletnich*, „Law • Education • Security” 2025, nr specjalny 2, s. 117–125; W. Lis, *Resocjalizacja nieletnich a ochrona interesu małoletniego pokrzywdzonego*, „Law • Education • Security” 2025, nr 4(129), s. 215–225; P. Czarnecki, *Nieletni sprawca a małoletni pokrzywdzony – analiza statusu dziecka w postępowaniu przewidzianym ustawie z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, t. 23, nr 3, s. 142–145, 153–155; B. Czarnecka-Działuk, *Programy sprawiedliwości naprawczej dla dzieci i młodych ludzi – krzywdzonych oraz krzywdzonych*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2023, t. 22, nr 3, s. 62–73

⁴⁴ A. Malinowska-Bizon, *Gdy dziecko jest ofiarą. Reakcja organów ścigania na przemoc w rodzinie*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2022, t. 21, nr 1, s. 77–86; A. Mikołajczyk, *Dziecko w procedurze Niebieskie Karty i inne formy ochrony dziecka wynikające z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, t. 23, nr 3, s. 101–103, 113–118; A. Kluczeńska, *Ochrona dziecka pokrzywdzonego przestępstwami przeciwko wolności seksualnej z perspektywy adwokata*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2023, t. 22, nr 2, s. 146–149; C. Kulesza, *Prawa dziecka pokrzywdzonego przestępstwem w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości w świetle standardów europejskich*, Warszawa 2024, s. 197–204, 289–294

formalne wykonywanie przedstawicielstwa ustawowego nie zawsze przekłada się na rzeczywistą ochronę praw dziecka⁴⁵.

Jednocześnie należy podkreślić, że postępowania z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej charakteryzują się szczególnym stopniem złożoności. Często równolegle do toczącego się postępowania prowadzone są postępowania karne, rodzinne, cywilne oraz inne postępowania dotyczące wykonywania środków ochrony przewidzianych w przepisach o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Dziecko uczestniczy niejednokrotnie w wielu czynnościach procesowych prowadzonych przez różne organy, co zwiększa ryzyko jego wtórnej wiktyimizacji oraz negatywnego wpływu postępowań na jego rozwój psychiczny i emocjonalny. Brak osoby odpowiedzialnej za koordynację ochrony interesów dziecka powoduje, że jego prawa procesowe wykonywane są w sposób fragmentaryczny, uzależniony od aktywności przedstawicieli ustawowych lub poszczególnych organów prowadzących postępowanie⁴⁶.

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego obowiązek zapewnienia dziecku skutecznej ochrony procesowej wynika bezpośrednio z art. 72 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którym Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka, a organy władzy publicznej są zobowiązane do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Obowiązek ten nie może ograniczać się wyłącznie do stworzenia instrumentów materialnoprawnych służących przeciwdziałaniu przemocy. Powinien on obejmować również zapewnienie takich gwarancji proceduralnych, które umożliwią dziecku rzeczywiste korzystanie z przysługujących mu praw oraz skuteczną ochronę jego interesów na każdym etapie postępowania⁴⁷.

Podobne standardy wynikają z prawa międzynarodowego oraz prawa Unii Europejskiej. Konwencja o prawach dziecka nakłada na państwa obowiązek podejmowania wszelkich właściwych środków służących ochronie dzieci przed wszelkimi formami przemocy fizycznej lub psychicznej, zaniedbania, wykorzystywania lub niewłaściwego traktowania. Jednocześnie gwarantuje dziecku prawo do wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach, które go dotyczą, oraz obowiązek uwzględnienia tych poglądów stosownie do wieku i stopnia dojrzałości dziecka. Również Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Konwencja stambulska)⁴⁸ podkreśla konieczność zapewnienia dzieciom będącym ofiarami lub świadkami przemocy odpowiednich środków ochrony oraz wsparcia. Kierunek ten został dodatkowo wzmocniony przez Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1385 z dnia 14 maja 2024 r. w sprawie zwalczania

⁴⁵ A. Mikołajczyk, *Dziecko w procedurze Niebieskie Karty i inne formy ochrony dziecka wynikające z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, t. 23, nr 3, s. 113–118; M. Flis-Świeczkowska, *Pełnomocnik małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym – postulaty de lege ferenda*, „Studia Prawnoustrojowe” 2021, nr 52, s. 89–92; S. Grzegórzko, *Reprezentacja małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2023, nr 4, s. 79–94; A. Malinowska-Bizon, *Gdy dziecko jest ofiarą. Reakcja organów ścigania na przemoc w rodzinie*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2022, t. 21, nr 1, s. 77–79

⁴⁶ A. Mikołajczyk, *Dziecko w procedurze Niebieskie Karty i inne formy ochrony dziecka wynikające z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2024, t. 23, nr 3, s. 119–123; M. Flis-Świeczkowska, *Model interdyscyplinarnej pomocy dzieciom pokrzywdzonym przestępstwem na przykładzie Centrum Pomocy Dzieciom*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2023, t. 22, nr 2, s. 106–110, 114–116

⁴⁷ K. Nowakowska, *Standardy ochrony małoletnich jako narzędzie wzmacniające prawny system ochrony dzieci przed przemocą*, Młoda Palestyna 2026, nr 1, s. 76–95, Legalis; A. Prusinowska-Marek, *Raport z badań aktowych „Terminowość czynności sądu podejmowanych w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej*, IWS, Warszawa 2025, s. 42

⁴⁸ Ustawa z dnia 6 lutego 2015 r. o ratyfikacji Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz. U. z 2015 poz. 398)

przemocy wobec kobiet i przemocy domowej⁴⁹, która akcentuje obowiązek państw członkowskich UE zapewnienia dzieciom będącym ofiarami przemocy szczególnych gwarancji procesowych oraz środków ograniczających ryzyko wtórnej wiktymizacji.

Z powyższych standardów wynika obowiązek wprowadzenia takich rozwiązań proceduralnych, które pozwolą dziecku korzystać z profesjonalnej i niezależnej reprezentacji zawsze wtedy, gdy uczestniczy ono w postępowaniach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. Szczególne znaczenie ma to w sytuacjach, gdy zachodzi konflikt interesów pomiędzy dzieckiem a jego przedstawicielem ustawowym lub gdy przedstawiciel ustawowy z przyczyn obiektywnych nie jest w stanie zapewnić dziecku należytej ochrony.

Na potrzebę ustanowienia reprezentanta dziecka wpływa również specyfika postępowań z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. Ich celem jest nie tylko rozstrzygnięcie określonego sporu czy zastosowanie przewidzianych prawem środków ochrony, lecz przede wszystkim niezwłoczne zapewnienie bezpieczeństwa osobom doznającym przemocy. W przypadku dzieci bezpieczeństwo to powinno obejmować zarówno ochronę przed dalszymi aktami przemocy, jak również stworzenie warunków umożliwiających udział w postępowaniu w sposób odpowiadający ich wiekowi, potrzebom oraz możliwościom psychofizycznym. Realizacja tych celów wymaga aktywnego udziału zawodowego reprezentanta dziecka, którego wyłącznym obowiązkiem będzie ochrona interesów małoletniego, niezależnie od stanowisk prezentowanych przez pozostałych uczestników postępowania⁵⁰.

Z tych względów KKPR rekomenduje *de lege ferenda* wprowadzenie przepisów zobowiązujących organy procesowe do badania zasadności ustanawiania reprezentanta dziecka dla każdego małoletniego pokrzywdzonego uczestniczącego w postępowaniach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej⁵¹. Rozwiązanie to nie powinno być uzależnione od inicjatywy przedstawicieli ustawowych ani od każdorazowej oceny organu procesowego. W tej kategorii spraw ryzyko naruszenia praw dziecka oraz wystąpienia konfliktu interesów jest na tyle wysokie, że profesjonalna reprezentacja dziecka powinna stanowić standard ochrony procesowej.

Reprezentacja dziecka nie powinna ograniczać się wyłącznie do formalnego wykonywania jego praw procesowych. Reprezentant dziecka powinien uczestniczyć w postępowaniu od możliwie najwcześniejszego etapu, podejmując wszelkie czynności niezbędne dla skutecznej ochrony praw i interesów małoletniego. Do jego zadań powinno należeć w szczególności podejmowanie czynności procesowych w imieniu dziecka, składanie wniosków dowodowych, udział w czynnościach procesowych, zaskarżanie rozstrzygnięć, przedstawianie stanowiska w sprawie oraz czuwanie nad tym, aby przebieg postępowania pozostawał zgodny z zasadą dobra dziecka. Reprezentant dziecka powinien również dbać o ograniczenie negatywnych skutków udziału dziecka w postępowaniu, w szczególności poprzez przeciwdziałanie jego wtórnej wiktymizacji oraz podejmowanie działań zmierzających do

⁴⁹ dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1385 z dnia 14 maja 2024 r. w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Dz.Urz.UE.L z 2024 r. str. 1385)

⁵⁰ M. Eysymontt, *Status prawny i podmiotowość prawna (sądowa) dziecka w postępowaniach w sprawach rodzinnych i opiekuńczych a ochrona dobra małoletniego i zabezpieczenie jego interesów – teoria versus praktyka sądowa*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2025, t. 24, nr 3, s. 37–38; M. Flis-Świeczkowska, *Ocena efektywności realizacji prawa do informacji i wysłuchania małoletniego pokrzywdzonego w polskim postępowaniu karnym w świetle standardów międzynarodowych*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2025, t. 24, nr 2, s. 27–32.

⁵¹ Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego w odpowiedzi na pismo Rzecznika Praw Dziecka znak: ZRN.422.7.2025.KT w odpowiedzi na pismo z dnia 18 maja 2025 roku w sprawie stosowania przepisów art. 11a i 11aa ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej w odniesieniu do małoletnich oraz problemów z ustaleniem ich statusu procesowego i zapewnieniem reprezentacji, s. 4.

zapewnienia możliwie najbardziej przyjaznej dziecku formy udziału w czynnościach procesowych.

Ustanowienie reprezentanta dziecka w postępowaniach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej powinno być postrzegane nie jako dodatkowy obowiązek proceduralny, lecz jako jeden z podstawowych instrumentów realizacji konstytucyjnego obowiązku ochrony dziecka przed przemocą. Rozwiązanie to ma służyć nie tylko skuteczniejszej ochronie indywidualnych praw małoletniego, ale również zwiększeniu efektywności prowadzonych postępowań. Jednoznaczne określenie podmiotu odpowiedzialnego za reprezentację dziecka usprawni współpracę z organami prowadzącymi postępowanie, umożliwi sprawniejsze gromadzenie materiału dowodowego oraz ograniczy ryzyko uchybień procesowych, które mogłyby prowadzić do przewlekłości postępowań lub konieczności ponownego przeprowadzania określonych czynności.

Z powyższych względów, Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinne rekomenduje, aby w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej wprowadzić zmianę polegającą na przyjęciu, aby reprezentant dziecka uczestniczył w postępowaniu od możliwie najwcześniejszego etapu. Jednocześnie Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinne podkreśla, że skuteczność ochrony dziecka w postępowaniach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej uzależniona jest nie tylko od ustanowienia reprezentanta dziecka, lecz również od odpowiedniego ukształtowania rozwiązań proceduralnych. Doświadczenia praktyki wskazują, że pomimo wprowadzenia szczególnych regulacji mających na celu zapewnienie szybkiego rozpoznania spraw z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, nadal występują rozwiązania proceduralne, które nie sprzyjają sprawnemu prowadzeniu postępowania oraz pełnej realizacji zasady dobra dziecka. W konsekwencji Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinne dostrzega potrzebę dalszego doskonalenia obowiązujących regulacji.

W pierwszej kolejności zasadne jest wprowadzenie przymusu adwokacko-radcowskiego na etapie postępowania sądowego, przy jednoczesnym pozostawieniu możliwości osobistego wniesienia wniosku wszczynającego postępowanie przez wnioskodawcę. Rozwiązanie takie funkcjonuje już w postępowaniach prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej z dnia 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę i pozwala pogodzić potrzebę zapewnienia szybkiego wszczęcia postępowania z koniecznością zagwarantowania profesjonalnej reprezentacji stron w toku postępowania sądowego (art. 578² § 1 k.p.c.). W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinne analogiczne rozwiązanie na wzór art. 578² § 1 k.p.c. powinno zostać przyjęte również w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, których charakter wymaga szczególnej sprawności postępowania oraz wysokiego poziomu profesjonalizmu uczestników.

Po drugie, zasadne jest rozważenie w tej kategorii spraw skrócenia terminu na sporządzenie uzasadnienia orzeczenia przez sąd pierwszej instancji z dwóch tygodni do jednego tygodnia. Obowiązujące rozwiązanie pozostaje bowiem w dysproporcji względem przyspieszonego charakteru tego postępowania oraz krótkich terminów przewidzianych dla pozostałych czynności procesowych. Skrócenie terminu na sporządzenie uzasadnienia przez sąd pierwszej instancji umożliwi sprawniejsze rozpoznawanie środków odwoławczych i przyczyni się do szybszego zakończenia postępowań dotyczących bezpieczeństwa dziecka.

Po trzecie, rozważenia wymaga skrócenie terminu do wniesienia apelacji z dwóch tygodni do jednego tygodnia. W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinne obecny model prowadzi do zachwiania równowagi procesowej pomiędzy uczestnikami postępowania, skoro odpowiedź na apelację może zostać wniesiona jedynie w terminie tygodniowym (art. 560¹¹ k.p.c.). Ujednolicenie długości tych terminów odpowiada szczególnemu charakterowi postępowań z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej oraz sprzyja ich sprawniejszemu

prowadzeniu, a także stanowi przejaw reguły „równości broni” stanowiącej jeden z fundamentów postępowania cywilnego.

Po czwarte, celowe wydaje się dostosowanie zasad doręczeń pism procesowych kierowanych do prokuratora poprzez przyjęcie rozwiązania analogicznego do art. 132 § 1 k.p.c., obowiązującego wobec zawodowych pełnomocników. Obecnie doręczenia pism procesowych przeznaczonych dla prokuratora dokonywane są wyłącznie przez sąd, co w sprawach, które zgodnie z ustawą powinny zostać rozpoznane w terminie jednego miesiąca od dnia wniesienia wniosku, niejednokrotnie prowadzi do nieuzasadnionego wydłużenia postępowania. Wprowadzenie doręczeń bezpośrednich przyczyni się do usprawnienia toku postępowania bez uszczerbku dla gwarancji procesowych jego uczestników.

Po piąte, należy dostrzec potrzebę jednoznacznego uregulowania właściwości rzeczowej sądu do rozpoznawania spraw z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej albowiem art. 12 § 1 pkt 1 i 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2024 r. poz. 334) nie precyzuje, które wydziały sądów rejonowych mają orzekać w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej tj. wydziały rodzinne i opiekuńcze czy wydziały cywilne. Wymaga to wprowadzenia wyraźnej regulacji eliminującej istniejące obecnie wątpliwości interpretacyjne oraz zapewniającej jednolitość praktyki orzeczniczej.

Niezależnie od powyższego KKPR wskazuje, że dalsze prace legislacyjne dotyczące postępowań w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej powinny być poprzedzone analizą praktyki stosowania obowiązujących regulacji. Zasadne jest przeprowadzenie badań aktowych obejmujących sprawy prowadzone na podstawie przepisów z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, a także badań empirycznych wśród sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych oraz reprezentantów dziecka uczestniczących w tego rodzaju postępowaniach. Pozwoli to na pełną ocenę skuteczności obowiązujących rozwiązań oraz identyfikację tych obszarów, które wymagają dalszych zmian legislacyjnych lub organizacyjnych.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego jest zdania, iż przedstawione rekomendacje tworzą spójny model ochrony dziecka w postępowaniach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. Ich wspólnym celem jest zapewnienie dziecku rzeczywistej podmiotowości procesowej, ograniczenie ryzyka wtórnej wiktymizacji oraz dostosowanie krajowych regulacji do standardów wynikających z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka, Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. W konsekwencji proponowane rozwiązania należy postrzegać jako element wzmocnienia systemu ochrony praw dziecka oraz zapewnienia mu skutecznej ochrony w jednej z najbardziej wrażliwych kategorii postępowań sądowych.

e) Sprawy o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego dostrzega potrzebę dokonania zmian legislacyjnych w przepisach regulujących postępowania o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Choć poniższe proponowane zmiany mają charakter porządkujący i techniczny, ich wprowadzenie przyczyni się do zwiększenia przejrzystości obowiązujących regulacji oraz usprawnienia praktyki ich stosowania.

Uzasadnionym jest usunięcie nieaktualnego odesłania zawartego w art. 598⁵ § 3 k.p.c. Przepis ten odwołuje się bowiem do art. 328 § 1¹ k.p.c., który dopuszczał możliwość wygłoszenia uzasadnienia wyroku po ogłoszeniu sentencji wyroku i utrwalonego za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk jeżeli przebieg posiedzenia został utrwalany za pomocą tego urządzenia, mimo że jednostka redakcyjna, do której następuje

odesłanie, została uchylona ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 1469), obowiązującą od dnia 7 listopada 2019 r. Powstała w ten sposób niespójność legislacyjna, która nie ma wprawdzie charakteru merytorycznego, jednak pozostawienie w obowiązującym tekście ustawy procesowej odesłania do przepisu, który już nie obowiązuje, pozostaje niezgodne z zasadami prawidłowej legislacji i może prowadzić do niepotrzebnych wątpliwości interpretacyjnych.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego rekomenduje, aby w art. 598⁵ § 3 k.p.c. ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego wprowadzić zmiany, iż skreśla się zdanie trzecie w brzmieniu: „*Przepisu art. 328 § 1¹ nie stosuje się*”.

f) Prokurator prokuratury okręgowej

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na potrzebę zwiększenia aktywności procesowej prokuratora w postępowaniach dotyczących odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, w tym w szczególności w sprawach prowadzonych na podstawie Konwencji haskiej z dnia 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę. Z uwagi na szczególny charakter tych postępowań oraz konieczność zapewnienia szybkiej i jednolitej ochrony dobra dziecka udział prokuratora nie powinien ograniczać się wyłącznie do przedstawienia stanowiska końcowego, lecz obejmować aktywne uczestnictwo w całym toku postępowania.

Zgodnie z art. 67 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze udział prokuratora w postępowaniu cywilnym określają przepisy odrębnych ustaw, natomiast art. 598¹ § 1 k.p.c. przewiduje obowiązek doręczenia prokuratorowi odpisu wniosku oraz zawiadomienia go o terminach rozprawy. W praktyce obserwowane są jednak przypadki, w których postępowanie przed sądem pierwszej instancji oraz przed sądem drugiej instancji prowadzone jest przez różnych prokuratorów, co może prowadzić do braku ciągłości jednolitego stanowiska procesowego oraz osłabiać efektywność udziału prokuratora w postępowaniu.

W ocenie KKPR większej spójności oraz stabilności ochrony praw dziecka sprzyja przyjęcie rozwiązania, zgodnie z którym prokurator prokuratury okręgowej, który przystąpił do sprawy przed sądem pierwszej instancji, powinien uczestniczyć również w postępowaniu odwoławczym. Pozwoli to zachować ciągłość oceny materiału dowodowego oraz zapewni konsekwentne prezentowanie stanowiska procesowego w obu instancjach.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego rekomenduje, aby w art. 598¹ § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego wprowadzić zmiany polegające na przyjęciu, iż po § 1 dodać nowy § 1¹ w brzmieniu, iż w sprawach, o których mowa w § 1, prokurator prokuratury okręgowej z siedzibą w miejscowości będącej siedzibą sądu apelacyjnego po wstąpieniu do sprawy uczestniczy w postępowaniu przed sądem pierwszej i drugiej instancji.

W ocenie KKPR rozwiązanie to sprzyja zwiększeniu efektywności udziału prokuratora w postępowaniach dotyczących ochrony dziecka oraz zapewni większą jednolitość stanowiska procesowego organu stojącego na straży praworządności.

Analogiczna sytuacja dotyczy spraw z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, ponieważ w literaturze trafnie wskazano, iż szczególna rola została przypisana prokuratorowi w postępowaniu dotyczącym nakazania sprawcy przemocy opuszczenia mieszkania wspólnie zajmowanego z osobą doznającą przemocy lub zakazania mu zbliżania się do mieszkania i jego otoczenia, co powoduje obowiązek doręczania prokuratorowi odpisu wniosku i oczekiwanie, że prokurator działając w interesie publicznym, będzie mógł inicjować postępowania karne na podstawie informacji uzyskanych w toku sprawy z zakresu przeciwdziałania przemocy

domowej. Czyny zabronione z art. 207 k.k. i art. 157 § 1 k.k. są ścigane z oskarżenia publicznego⁵².

4. Inne postulaty *de lege ferenda* dotyczące wzmocnienia ochrony praw dziecka

Niezależnie od przedstawionych wyżej rekomendacji dotyczących reprezentacji dziecka oraz udziału małoletnich w poszczególnych rodzajach postępowań, KKPR dostrzega potrzebę dokonania również szeregu zmian punktowych w obowiązujących przepisach prawa karnego, postępowania karnego oraz postępowania cywilnego. Choć proponowane rozwiązania odnoszą się do odmiennych instytucji prawnych, ich wspólnym celem pozostaje zapewnienie dziecku rzeczywistej podmiotowości procesowej oraz pełniejsza realizacja konstytucyjnego obowiązku ochrony jego praw.

Proponowane zmiany nie naruszają art. 48 Konstytucji⁵³. Podmiotowość dziecka wynika nie tylko z praw dziecka, ale też praw człowieka (choćby z art. 6 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka)⁵⁴ i standardów międzynarodowych (art. 9, 10 Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci)⁵⁵. Z tych względów nie można podzielać poglądu, że samo zapewnienie dziecku rzeczywistej podmiotowości procesowej pozostaje w sprzeczności z art. 48 Konstytucji. Prawo i obowiązek rodziców do wychowania oraz reprezentowania dziecka stanowią punkt wyjścia i powinny być respektowane tak długo, jak długo są wykonywane zgodnie z dobrem dziecka. Wzmocnienie statusu procesowego dziecka nie oznacza zastępowania rodziców w wykonywaniu władzy rodzicielskiej, lecz stworzenie mechanizmów pozwalających uwzględnić perspektywę dziecka w sprawach bezpośrednio dotyczących jego praw, bezpieczeństwa i dobrostanu.

W ocenie KKPR obowiązujące regulacje w wielu przypadkach nie odpowiadają współczesnej wiedzy dotyczącej wpływu udziału dziecka w postępowaniach sądowych na jego rozwój psychiczny i emocjonalny ani standardom wynikającym z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka oraz prawa Unii Europejskiej. W dalszym ciągu można wskazywać na rozwiązania, które nadmiernie koncentrują się na interesach procesowych osób dorosłych przy braku zapewnienia dziecku wystarczających gwarancji ochrony przed wtórną wiktymizacją ani możliwości rzeczywistego korzystania z przysługujących mu praw.

Należy podkreślić, że wzmacnianie statusu dziecka nie wymaga wyłącznie tworzenia nowych instytucji prawnych. W wielu przypadkach wystarczające jest odpowiednie doprecyzowanie obowiązujących regulacji, usunięcie dostrzeżonych luk legislacyjnych lub dostosowanie krajowych przepisów do standardów wynikających z prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej. Z tego względu część przedstawionych poniżej propozycji ma charakter systemowy, część zaś stanowi postulaty o charakterze porządkującym lub doprecyzowującym. Nie zmienia to jednak faktu, że wszystkie służą realizacji tego samego celu, jakim jest zapewnienie dziecku skuteczniejszej ochrony prawnej oraz pełniejszego urzeczywistnienia zasady dobra dziecka.

⁵² A. Prusinowska-Marek, Raport z badań aktowych „Terminowość czynności sądu podejmowanych w sprawach z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej, IWS, Warszawa 2025, s. 42; Wytoczne Prokuratora Generalnego Nr 2/2024 w sprawie zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej z 9 sierpnia 2024 r.

⁵³ W. Borysiak [w:] M. Saffan, L. Bosek (red.), Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86, wyd. 1, 2016, art. 48, Nb 7, Legalis

⁵⁴ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. nr 61 poz. 284)

⁵⁵ Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci z dnia 25 stycznia 1996 r. (Dz. U. z 2000 r. nr 107 poz. 1128)

W konsekwencji Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego przedstawia następujące rekomendacje *de lege ferenda*:

1) Uznanie dziecka będącego świadkiem znęcania się za osobę pokrzywdzoną przestępstwem z art. 207 Kodeksu karnego

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego jednym z najistotniejszych kierunków zmian w zakresie ochrony dzieci przed przemocą jest jednoznaczne uregulowanie statusu małoletniego będącego świadkiem przestępstwa znęcania się. Obowiązujące brzmienie art. 207 k.k. koncentruje się na ochronie osoby, wobec której sprawca bezpośrednio kieruje zachowania stanowiące znamię czynu zabronionego. Regulacja ta nie rozstrzyga jednak wprost sytuacji dziecka, które choć nie jest bezpośrednim adresatem przemocy, doświadcza jej skutków poprzez stałe funkcjonowanie w środowisku przemocowym oraz obserwowanie aktów przemocy wobec osoby najbliższej.

Taki stan prawny nie odpowiada ani współczesnej wiedzy psychologicznej dotyczącej skutków przemocy domowej, ani aktualnym standardom ochrony praw dziecka. Badania naukowe oraz doświadczenia praktyki jednoznacznie wskazują, że dziecko będące świadkiem przemocy domowej doznaje niejednokrotnie równie poważnych konsekwencji psychicznych i rozwojowych, jak dziecko będące bezpośrednią ofiarą przemocy domowej. Długotrwałe funkcjonowanie w środowisku przemocy prowadzi do zaburzenia poczucia bezpieczeństwa, zwiększa ryzyko wystąpienia zaburzeń emocjonalnych i psychicznych, negatywnie wpływa na rozwój społeczny dziecka oraz sprzyja utrwalaniu wzorców zachowań przemocowych w życiu dorosłym. W konsekwencji samo obserwowanie przemocy domowej powinno być postrzegane jako zdarzenie mogące powodować samodzielną szkodę po stronie dziecka⁵⁶.

Jednocześnie obowiązujące rozwiązania procesowe powodują, że dziecko, które doznało takiej szkody, nie uzyskuje statusu osoby pokrzywdzonej, a tym samym pozbawione jest szeregu uprawnień procesowych przysługujących pokrzywdzonemu. W praktyce oznacza to ograniczenie możliwości aktywnego udziału w postępowaniu karnym oraz osłabienie zakresu ochrony prawnej przysługującej dziecku. Rozwiązanie takie trudno pogodzić z konstytucyjnym obowiązkiem zapewnienia dziecku szczególnej ochrony oraz z zasadą dobra dziecka.

Za proponowaną zmianą przemawiają standardy prawa Unii Europejskiej, ponieważ zgodnie z art. 2 lit. c Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1385 z dnia 14 maja 2024 r. w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej pojęcie „ofiary” obejmuje również dzieci, które doznały szkody wskutek bycia świadkami przemocy domowej. Standard ten opiera się na założeniu, że szkoda wyrządzona dziecku nie musi wynikać wyłącznie z bezpośredniego skierowania wobec niego zachowań sprawcy, lecz może pozostawać następstwem funkcjonowania dziecka w środowisku przemocy oraz oddziaływania tych zdarzeń na jego rozwój psychiczny i emocjonalny. W ocenie KKPR standard ten powinien znaleźć jednoznaczne odzwierciedlenie również w prawie krajowym.

Proponowana zmiana nie prowadzi do rozszerzenia znamion przestępstwa określonego w art. 207 k.k. ani nie kreuje nowego typu czynu zabronionego. Jej celem jest wyłącznie doprecyzowanie kręgu osób pokrzywdzonych poprzez jednoznaczne przesądzenie, że dziecko, które doznało szkody pozostającej w adekwatnym związku przyczynowym z przestępstwem znęcania się, powinno korzystać ze statusu pokrzywdzonego. Rozwiązanie to pozostaje zgodne z aksjologią prawa karnego, odpowiada współczesnemu rozumieniu skutków przemocy

⁵⁶ K.M. Kitzmann, N.K. Gaylord, A.R. Holt, E.D. Kenny, Child witnesses to domestic violence: a meta-analytic review. *J Consult Clin Psychol.* 2003 Apr;71(2):339-52. doi: 10.1037/0022-006x.71.2.339. PMID: 12699028; K. Chotkowska, *Doświadczenie przemocy w dzieciństwie – skutki w życiu dorosłym*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2022, t. 21, nr 1, s. 57–76, zwłaszcza s. 67–70.

domowej oraz wzmacnia procesową ochronę dziecka bez ingerencji w zakres odpowiedzialności karnej sprawcy.

W konsekwencji KKPR rekomenduje zmianę definicji pokrzywdzonego przez wprowadzenie regulacji, zgodnie z którą małoletni będący świadkiem czynu zabronionego określonego w art. 207 § 1-3 k.k. jest uznawany za pokrzywdzonego tym przestępstwem.

2) Zapewnienie obligatoryjnej obrony podczas przesłuchania prowadzonego na podstawie art. 185c i art. 185e Kodeksu postępowania karnego

W ocenie KKPR szczególnego znaczenia wymaga zapewnienie pełnej realizacji gwarancji procesowych podczas przesłuchań prowadzonych w trybach określonych w art. 185c oraz art. 185e Kodeksu postępowania karnego⁵⁷. Instytucje te zostały wprowadzone w celu ochrony pokrzywdzonych przed wtórną wiktyimizacją poprzez ograniczenie liczby przesłuchań oraz stworzenie warunków umożliwiających przeprowadzenie czynności w sposób możliwie najmniej obciążający dla osoby pokrzywdzonej albowiem dostosowują polskie przepisy do standardu wynikającego z dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25.10.2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW⁵⁸. Osiągnięcie tego celu wymaga jednak jednoczesnego zagwarantowania oskarżonemu pełnej realizacji prawa do obrony.

Jednokrotne przesłuchanie pokrzywdzonego, które następnie zastępuje jego osobiste stawiennictwo na rozprawie głównej poprzez odtworzenie zapisu obrazu i dźwięku, stanowi istotne ograniczenie zasady bezpośredniości postępowania dowodowego. Rozwiązanie to jest w pełni uzasadnione koniecznością ochrony osób szczególnie narażonych na negatywne skutki wielokrotnego składania zeznań. Jednocześnie wymaga ono zapewnienia oskarżonemu realnej możliwości wykonywania prawa do obrony już na etapie przeprowadzania tej czynności procesowej.

Obowiązujące przepisy przyznają obrońcy prawo uczestniczenia w przesłuchaniu, nie przewidują jednak obowiązku ustanowienia obrońcy z urzędu w sytuacji, gdy oskarżony pomimo prawidłowego zawiadomienia nie posiada obrońcy z wyboru. W praktyce taka sytuacja może prowadzić do przeprowadzenia czynności, która ma kluczowe znaczenie dla dalszego toku postępowania, bez udziału zawodowego obrońcy. Taka sytuacja może rodzić wątpliwości zarówno z punktu widzenia standardu prawa do obrony wynikającego z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i prawa do rzetelnego procesu gwarantowanego przez Europejską Konwencję Praw Człowieka.

Należy podkreślić, że proponowana zmiana nie pozostaje w sprzeczności z celem instytucji określonych w art. 185c oraz art. 185e k.p.k. Wręcz przeciwnie, zapewnienie udziału zawodowego obrońcy podczas jedynego przesłuchania pokrzywdzonego wzmacnia trwałość procesową tej czynności, ogranicza ryzyko późniejszego kwestionowania jej prawidłowości oraz zmniejsza prawdopodobieństwo konieczności ponownego przesłuchiwanie pokrzywdzonego. Tym samym proponowane rozwiązanie służy zarówno ochronie praw oskarżonego, jak i ochronie interesów pokrzywdzonego, w tym w szczególności małoletniego.

W ocenie KKPR obowiązek wyznaczenia obrońcy z urzędu w przypadku braku obrońcy z wyboru powinien stanowić element ustawowego modelu przesłuchania prowadzonego na podstawie art. 185c oraz art. 185e k.p.k. Rozwiązanie takie zapewni

⁵⁷ art. 185c i art. 185e Kodeksu postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2026 r. poz. 490)

⁵⁸ dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25.10.2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.Urz. UE L Nr 315 z 14.11.2012 r., s. 57); *D. Gruszecka* [w:] *J. Skorupka* (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz, wyd. 38, 2026, art. 185c, Legalis.

zachowanie równowagi pomiędzy ochroną osoby pokrzywdzonej a gwarancjami procesowymi przysługującymi oskarżonemu oraz ograniczy ryzyko podważania wartości dowodowej przeprowadzonego przesłuchania.

W konsekwencji KKPR rekomenduje zmianę art. 185c § 2 oraz art. 185e Kodeksu postępowania karnego polegającą na przyjęciu, iż jeżeli oskarżony zawiadomiony o tej czynności nie posiada obrońcy z wyboru, sąd wyznacza mu obrońcę z urzędu.

Ponadto, KKPR rekomenduje rozważenie wprowadzenia w Kodeksie postępowania cywilnego analogicznych rozwiązań dotyczących warunków przesłuchania małoletnich świadków i małoletnich będących stronami do tych przewidzianych w Kodeksie postępowania karnego tj. art. 185a-185c i 185e-185f.

3) Rozszerzenie zakresu stosowania art. 185a Kodeksu postępowania karnego

W ocenie KKPR obowiązujący model szczególnej ochrony procesowej małoletnich pokrzywdzonych, przewidziany w art. 185a Kodeksu postępowania karnego, wymaga ponownej oceny z perspektywy konstytucyjnych i międzynarodowych standardów ochrony praw dziecka. Aktualne brzmienie przepisu uzależnia możliwość zastosowania szczególnego trybu przesłuchania od rodzaju przestępstwa będącego przedmiotem postępowania. W konsekwencji nie wszystkie dzieci pokrzywdzone przestępstwem korzystają z jednakowego poziomu ochrony procesowej, mimo że skutki udziału w postępowaniu karnym mogą być dla nich równie obciążające, niezależnie od kwalifikacji prawnej czynu.

Przesłanką decydującą o zastosowaniu szczególnych gwarancji procesowych powinien być przede wszystkim wiek pokrzywdzonego oraz wynikająca z niego szczególna potrzeba ochrony dziecka, a nie katalog przestępstw wskazanych przez ustawodawcę. Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym pozostaje osobą wymagającą szczególnego traktowania z uwagi na etap rozwoju psychofizycznego, ograniczoną zdolność rozumienia przebiegu postępowania oraz zwiększoną podatność na negatywne skutki wielokrotnego uczestniczenia w czynnościach procesowych. Okoliczności te występują niezależnie od tego, czy postępowanie dotyczy przestępstwa przeciwko wolności seksualnej, przestępstwa przeciwko rodzinie, przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu czy innego czynu zabronionego.

Obowiązująca konstrukcja art. 185a k.p.k. prowadzi do zróżnicowania poziomu ochrony dzieci wyłącznie ze względu na kwalifikację prawną czynu. W praktyce oznacza to, że dwoje dzieci znajdujących się w porównywalnej sytuacji psychologicznej może korzystać z odmiennych gwarancji procesowych jedynie dlatego, że przestępstwa, których padły ofiarą, zostały zakwalifikowane do różnych kategorii. Takie rozwiązanie trudno uznać za w pełni zgodne z zasadą dobra dziecka oraz zasadą równej ochrony praw dziecka.

W ocenie KKPR proponowana zmiana znajduje oparcie w art. 72 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, nakładającym na organy władzy publicznej obowiązek zapewnienia dzieciom szczególnej ochrony prawnej. Ochrona ta powinna obejmować nie tylko sferę materialnoprawną, lecz również odpowiednie gwarancje procesowe, ograniczające ryzyko wtórnej wiktymizacji oraz zapewniające dziecku możliwość udziału w postępowaniu w warunkach odpowiadających jego wiekowi i stopniowi rozwoju.

Tożsame standardy wynikają z Konwencji o prawach dziecka. Zgodnie z art. 3 ust. 1 Konwencji we wszystkich działaniach dotyczących dzieci nadrzędne znaczenie powinno mieć najlepsze zabezpieczenie ich interesów, natomiast art. 12 gwarantuje dziecku prawo do wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach, które go dotyczą, przy zapewnieniu warunków umożliwiających rzeczywiste korzystanie z tego prawa. Wymaga to stworzenia procedur pozwalających dziecku uczestniczyć w postępowaniu w sposób bezpieczny, zrozumiały oraz ograniczający negatywne skutki psychiczne związane z udziałem w czynnościach procesowych.

Proponowany kierunek zmian pozostaje również zgodny z prawem Unii Europejskiej. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw⁵⁹ nakazuje zapewnienie szczególnych środków ochrony wszystkim dzieciom będącym ofiarami przestępstw, wychodząc z założenia, że sam fakt bycia dzieckiem uzasadnia przyznanie szczególnych gwarancji procesowych. Analogiczne założenie przyjmuje Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1385 z dnia 14 maja 2024 r. w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, która akcentuje konieczność minimalizowania wtórnej wiktylizacji dzieci oraz dostosowania przebiegu postępowania do ich szczególnych potrzeb.

Jednocześnie należy podkreślić, że proponowana zmiana nie oznacza odejścia od zasady jednokrotnego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego. Wręcz przeciwnie, jej celem jest objęcie tą gwarancją wszystkich dzieci do ukończenia osiemnastego roku życia, niezależnie od kwalifikacji prawnej czynu. Przesłuchanie powinno nadal odbywać się przed sądem, z udziałem biegłego psychologa, w warunkach zapewniających dziecku poczucie bezpieczeństwa oraz ograniczających ryzyko ponownego przeżywania traumatycznych doświadczeń. Zasada jednokrotnego przesłuchania pozostaje jednym z najważniejszych instrumentów ograniczania wtórnej wiktylizacji dzieci uczestniczących w postępowaniu karnym i powinna znajdować możliwie najszersze zastosowanie.

Rozszerzenie zakresu stosowania art. 185a k.p.k. przyniesie również istotne korzyści praktyczne. Przyjęcie jednolitego modelu przesłuchiwanie wszystkich małoletnich pokrzywdzonych zwiększy przejrzystość obowiązujących regulacji, ułatwi ich stosowanie przez organy procesowe oraz ograniczy rozbieżności występujące obecnie w praktyce orzeczniczej. Jednocześnie rozwiązanie to sprzyja budowaniu jednolitego standardu ochrony dzieci uczestniczących w postępowaniu karnym, niezależnie od rodzaju przestępstwa będącego przedmiotem postępowania⁶⁰.

W konsekwencji KKPR rekomenduje zmianę art. 185a Kodeksu postępowania karnego poprzez objęcie zakresem jego stosowania wszystkich małoletnich pokrzywdzonych, którzy w chwili przesłuchania nie ukończyli osiemnastego roku życia. W ocenie KKPR kryterium decydującym o zastosowaniu szczególnego trybu przesłuchania powinien być wiek pokrzywdzonego oraz wynikająca z niego potrzeba zapewnienia szczególnej ochrony procesowej, a nie kwalifikacja prawna czynu będącego przedmiotem postępowania.

4) Wzmocnienie statusu dziecka związanego z jego wysłuchaniem w postępowaniu cywilnym

a) Instytucja wysłuchania dziecka (art. 216¹ k.p.c.)

Instytucja wysłuchania dziecka obowiązująca w art. 216¹ k.p.c. stanowi jeden z podstawowych instrumentów urzeczywistniania prawa dziecka do uczestniczenia w postępowaniach dotyczących jego osoby. Wysłuchanie nie jest czynnością procesową służącą zgromadzeniu materiału dowodowego, lecz realizacją prawa dziecka do wyrażenia własnych poglądów we wszystkich sprawach, które go dotyczą. Z tego względu powinno być postrzegane jako jedna z podstawowych gwarancji procesowych dziecka, a nie jako czynność fakultatywna, przeprowadzana jedynie w wyjątkowych sytuacjach.

⁵⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującą decyzję ramową Rady 2001/220/WsiSW (Dz.U. L 315 z 14.11.2012, s. 57)

⁶⁰ K. Osiak-Krynicka, *Dziecko jako uczestnik procesu karnego*, Warszawa 2025, s. 411–520, 611–646; *taż*, *Praktyka przesłuchiwanie małoletnich świadków w procesie karnym w świetle badań ankietowych*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2025, t. 34, nr 2, s. 249–276, zwłaszcza s. 270–273, DOI: 10.17951/sil.2025.34.2.249-276.

Prawo dziecka do bycia wysłuchanym znajduje swoje umocowanie zarówno w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i w aktach prawa międzynarodowego. Artykuł 72 Konstytucji RP nakłada na organy władzy publicznej obowiązek zapewnienia ochrony praw dziecka, natomiast art. 12 Konwencji o prawach dziecka przyznaje każdemu dziecku zdolnemu do kształtowania własnych poglądów prawo do ich swobodnego wyrażania we wszystkich sprawach, które go dotyczą, oraz nakazuje uwzględnianie tych poglądów stosownie do wieku i stopnia dojrzałości dziecka. Prawo to nie ma charakteru iluzorycznego ani deklaratywnego. Oznacza ono obowiązek stworzenia takich procedur, które umożliwią dziecku rzeczywisty udział w postępowaniu oraz zapewnią, że jego głos zostanie wysłuchany i odpowiednio uwzględniony przy podejmowaniu rozstrzygnięcia merytorycznego.

Podobny kierunek wynika z utrwalonych standardów międzynarodowych, ponieważ Komitet Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych wielokrotnie podkreślał, że prawo dziecka do bycia wysłuchanym należy do podstawowych zasad Konwencji o prawach dziecka i powinno być realizowane we wszystkich postępowaniach mających wpływ na sytuację dziecka⁶¹. Również orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka akcentuje znaczenie rzeczywistego udziału dziecka w postępowaniach rodzinnych, wskazując, że pominięcie jego stanowiska może prowadzić do naruszenia prawa do poszanowania życia rodzinnego gwarantowanego przez art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁶².

Pomimo obowiązywania art. 216¹ k.p.c. praktyka jego stosowania pozostaje jednak niejednolita. Doświadczenia sędziów rodzinnych, reprezentantów dzieci oraz pełnomocników procesowych wskazują, że instytucja wysłuchania dziecka w dalszym ciągu wykorzystywana jest rzadziej, niż wynikałoby to z jej znaczenia dla ochrony praw dziecka. Niejednokrotnie od przeprowadzenia wysłuchania odstępuje się z przyczyn niemających bezpośredniego związku z dobrem dziecka, lecz wynikających przede wszystkim z organizacji postępowania, ograniczeń czasowych lub zastępowania bezpośredniego kontaktu sądu z dzieckiem opinią specjalistów.

Szczególnie niepokojącym zjawiskiem jest utożsamianie wysłuchania dziecka z badaniem przeprowadzanym przez opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów (OZSS). Obie instytucje realizują odmienne cele procesowe i nie mogą być traktowane jako wzajemnie zastępowalne. Zadaniem OZSS jest dostarczenie sądowi wiadomości specjalnych wymagających wiedzy psychologicznej, pedagogicznej lub psychiatrycznej. Wysłuchanie dziecka służy natomiast umożliwieniu dziecku osobistego przedstawienia swoich poglądów sądowi, który ma rozstrzygnąć sprawę dotyczącą jego osoby. Żadna, nawet najbardziej szczegółowa opinia specjalistyczna, nie zastąpi bezpośredniego kontaktu sądu z dzieckiem oraz możliwości poznania jego potrzeb, obaw, oczekiwań i sposobu postrzegania własnej sytuacji.

Jednocześnie należy podkreślić, że wysłuchanie dziecka nie oznacza przerzucenia na nie odpowiedzialności za wynik postępowania ani obowiązku wyboru pomiędzy rodzicami. Celem tej instytucji nie jest uzyskanie od dziecka deklaracji, jakie rozstrzygnięcie powinno zostać wydane, lecz poznanie jego sytuacji, relacji rodzinnych, potrzeb, odczuć oraz sposobu postrzegania okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Wysłuchanie powinno odbywać się w warunkach zapewniających dziecku poczucie bezpieczeństwa, z poszanowaniem jego godności, prywatności oraz prawa do swobodnej wypowiedzi.

⁶¹ Komitet Praw Dziecka ONZ, *Komentarz ogólny nr 12 (2009) – Prawo dziecka do bycia wysłuchanym*, CRC/C/GC/12, 1 lipca 2009 r., pkt 2, 15, 26, 32–34; tenże, *Komentarz ogólny nr 14 (2013) dotyczący prawa dziecka do uwzględnienia jego najlepszego interesu jako sprawy nadrzędnej (art. 3 ust. 1 Konwencji)*, CRC/C/GC/14, 29 maja 2013 r., pkt 43, 45 i 53

⁶² Wyrok ETPC z 3 września 2015 r. w sprawie *M. i M. przeciwko Chorwacji*, skarga nr 10161/13, §§ 171–172 i 181; wyrok ETPC z 8 października 2020 r. w sprawie *C przeciwko Chorwacji*, skarga nr 80117/17, §§ 76–78.

Z tych też względów KKPR rekomenduje zmianę art. 216¹ k.p.c. polegającą na ograniczeniu możliwości odstępiania od wysłuchania dziecka wyłącznie do sytuacji, w których stanowiska procesowe uczestników pozostają zgodne co do *meritum* sprawy albo gdy przeprowadzenie wysłuchania byłoby sprzeczne z dobrem dziecka z uwagi na jego stan zdrowia, poziom rozwoju lub inne wyjątkowe okoliczności. Rozwiązanie takie wzmocni znaczenie wysłuchania jako podstawowej gwarancji procesowej dziecka i ograniczy przypadki jego pomijania z przyczyn niemających związku z ochroną dobra dziecka, ponieważ skuteczna realizacja prawa dziecka do bycia wysłuchanym wymaga jednak nie tylko zmian legislacyjnych, lecz również odpowiednich działań organizacyjnych.

Wysłuchanie dziecka następuje na posiedzeniu niejawnym, które odbywa się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub, jeżeli dobro dziecka tego wymaga, poza jego siedzibą. Przepis art. 216² § 1 k.p.c. wyklucza bowiem przeprowadzenie wysłuchania dziecka na odległość w formie zdalnej oraz w drodze pomocy sądowej w sprawach krajowych i transgranicznych⁶³. Prawo dziecka do wyrażenia swoich poglądów w sprawach z elementem transgranicznym odbywa się zgodnie z prawem krajowym i procedurą krajową, co powoduje, iż w tej kategorii spraw nie przewidziano rozwiązań o charakterze autonomicznym⁶⁴.

b) Opracowanie jednolitych wzorów zaproszeń kierowanych do dzieci na wysłuchanie

Zasadne jest opracowanie jednolitych wzorów zaproszeń kierowanych do dzieci na wysłuchanie. Zaproszenia te powinny zostać przygotowane z wykorzystaniem prostego i zrozumiałego języka, dostosowanego do wieku dziecka, oraz zawierać informacje wyjaśniające cel wysłuchania, przebieg czynności, osoby, które będą w niej uczestniczyć, a także prawa przysługujące dziecku. W przypadku przygotowania przez sądy materiałów multimedialnych lub stron internetowych prezentujących pomieszczenia przeznaczone do wysłuchania dziecka zasadne jest umieszczanie w zaproszeniach kodów QR umożliwiających wcześniejsze zapoznanie się z miejscem, w którym czynność będzie przeprowadzana.

c) Wcześniejsze zapoznanie się z budynkiem sądu oraz pomieszczeniem przeznaczonym do wysłuchania

KKPR rekomenduje również rozważenie wprowadzenia rozwiązań organizacyjnych umożliwiających dziecku wcześniejsze zapoznanie się z budynkiem sądu oraz pomieszczeniem przeznaczonym do wysłuchania. Wizyta taka może odbywać się przed terminem czynności i służyć ograniczeniu stresu związanego z udziałem dziecka w postępowaniu. Jeżeli dziecko ma ustanowionego reprezentanta, powinien on mieć możliwość towarzyszenia dziecku podczas takiej wizyty oraz udzielenia mu informacji dotyczących przebiegu postępowania i znaczenia wysłuchania. W ocenie KKPR wszystkie przyszłe zmiany legislacyjne i organizacyjne

⁶³ § 186 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości - Regulamin urzędowania sądów powszechnych z dnia 18 czerwca 2019 r. (Dz. U. z 2024 r. poz. 867); M. Cieśliński [w:] P. Rylski, A. Olaś (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 5, 2026, art. 216², Legalis; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 13, 2025, art. 216², Nb 2, Legalis

⁶⁴ M. Zalisko [w:] Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/1111, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022, art. 21, LEX; J. Gołaczyński [w:] J. Gołaczyński, M. Zalisko, Transgraniczne przeprowadzanie dowodów w sprawach cywilnych i handlowych w Unii Europejskiej. Komentarz, wyd. 1, 2025, artykuł 20, Nb 8, Legalis; M. Cieśliński, Praktyka sądowa w zakresie wysłuchania dziecka, IWS, Warszawa 2024, s. 34

powinny być projektowane przede wszystkim z perspektywy rzeczywistej ochrony praw dziecka.

5) Udoskonalenie instytucji reprezentanta dziecka i profesjonalizacja systemu szkolenia reprezentantów dziecka

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego skuteczność instytucji reprezentanta dziecka pozostaje w bezpośrednim związku z poziomem przygotowania merytorycznego osób wykonujących tę funkcję. Reprezentant dziecka uczestniczy bowiem w postępowaniach dotyczących najistotniejszych praw i wolności dziecka, podejmując czynności procesowe, których konsekwencje mogą mieć długotrwały wpływ na jego sytuację osobistą, rodzinną oraz prawną. Zapewnienie dziecku profesjonalnej reprezentacji nie może zatem ograniczać się wyłącznie do określenia przesłanek formalnych w zakresie ustanowienia reprezentanta, lecz wymaga stworzenia spójnego systemu przygotowania zawodowego, gwarantującego odpowiedni poziom wiedzy, kompetencji praktycznych oraz umiejętności pracy z dzieckiem. Należy zauważyć, że ustawodawca dostrzegł potrzebę profesjonalizacji instytucji reprezentanta dziecka, czego wyrazem było wydanie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 lipca 2024 r. w sprawie sposobu zapewnienia reprezentacji dziecka przez reprezentanta dziecka (Dz.U z 2024 poz. 1159), które określa sposób zapewnienia reprezentacji dziecka przez reprezentanta dziecka, w tym sposób ustalania listy reprezentantów dziecka, sposób wyznaczania reprezentanta dziecka oraz system szkoleniowy reprezentantów dziecka.

Należy zauważyć, że zakres obowiązków reprezentanta dziecka istotnie wykracza poza tradycyjny model wykonywania zastępstwa procesowego. Reprezentant dziecka nie jest wyłącznie zawodowym pełnomocnikiem podejmującym czynności procesowe. Jego zadaniem jest przede wszystkim ustalenie najlepiej pojętego interesu dziecka, utrzymywanie z nim bezpośredniego kontaktu, wyjaśnianie znaczenia prowadzonych postępowań, zapewnienie dziecku możliwości rzeczywistego udziału w postępowaniach oraz podejmowanie działań służących ochronie jego praw z poszanowaniem zasady dobra dziecka. W wielu przypadkach reprezentant dziecka funkcjonuje jednocześnie na styku prawa rodzinnego, cywilnego, karnego, administracyjnego oraz standardów ochrony praw człowieka, współpracując z sądami, prokuraturą, kuratorami sądowymi, opiniodawczymi zespołami sądowych specjalistów, jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, placówkami oświatowymi oraz podmiotami systemu pieczy zastępczej.

Wykonywanie tej funkcji wymaga kompetencji, które wykraczają poza wiedzę prawniczą. Reprezentant dziecka powinien posiadać wiedzę z zakresu psychologii rozwojowej, psychotraumatologii, komunikacji z dzieckiem, rozpoznawania skutków przemocy, wykorzystania seksualnego oraz innych form krzywdzenia dziecka. Powinien również umieć prowadzić rozmowę z dzieckiem w sposób odpowiadający jego wiekowi, poziomowi rozwoju, możliwościom poznawczym oraz doświadczeniom życiowym, tak aby nie pogłębiać przeżywanej przez nie traumy ani nie prowadzić do wtórnej wiktymizacji. Są to kompetencje wymagające systematycznego kształcenia oraz praktycznego doskonalenia, których nabycie nie jest możliwe wyłącznie w toku studiów prawniczych, aplikacji adwokackiej lub radcowskiej ani wykonywania zawodu adwokata lub radcy prawnego.

W ocenie KKPR szczególnie istotne znaczenie ma praktyczny wymiar przygotowania reprezentanta dziecka. W obowiązującym modelu szkoleniowym nacisk położono przede wszystkim na przekazanie podstawowej wiedzy dotyczącej praw dziecka, psychologicznych aspektów reprezentacji oraz komunikacji z dzieckiem. Rozwiązanie to należy ocenić pozytywnie jako stworzenie jednolitego minimum szkoleniowego. Jednocześnie doświadczenia innych zawodów zaufania publicznego oraz profesji wykonujących zadania

związane z ochroną dzieci wskazują, że skuteczne wykonywanie funkcji wymagających bezpośredniego kontaktu z dzieckiem wymaga nie tylko kształcenia teoretycznego, lecz również systematycznego przygotowania praktycznego, obejmującego analizę przypadków, symulacje czynności procesowych, pracę pod kierunkiem doświadczonych praktyków oraz możliwość omawiania trudnych przypadków w ramach supervizji.

Nie oznacza to jednak potrzeby zasadniczej przebudowy obowiązującego modelu. Przeciwnie, Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinne stoi na stanowisku, że dalsza profesjonalizacja instytucji reprezentanta dziecka powinna następować w sposób ewolucyjny, poprzez rozwijanie rozwiązań już obowiązujących oraz stopniowe podnoszenie standardów przygotowania zawodowego. Taki kierunek zmian pozwoli wykorzystać doświadczenia wynikające z funkcjonowania obecnych regulacji, zachowując jednocześnie stabilność nowo utworzonego systemu reprezentacji dziecka.

Z tych względów KKPR rekomenduje, aby kolejnym etapem rozwoju instytucji reprezentanta dziecka było rozszerzenie obecnego systemu szkoleniowego poprzez zwiększenie liczby godzin szkolenia, rozbudowanie programu o elementy praktyczne, wprowadzenie obowiązkowej supervizji oraz stworzenie mechanizmów ustawicznego doskonalenia zawodowego. Rozwiązania te powinny stanowić naturalną kontynuację modelu przyjętego w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobu zapewnienia reprezentacji dziecka przez reprezentanta dziecka i prowadzić do stopniowego budowania wyspecjalizowanej grupy profesjonalnych reprezentantów dziecka.

W ocenie KKPR zapewnienie wysokiej jakości przygotowania reprezentantów dziecka wymaga stworzenia jednolitego systemu szkoleniowego o charakterze ogólnokrajowym na wzór szkolenia mediatorów, obejmującego tzw. szkolenie bazowe i specjalistyczne. Z punktu widzenia realizacji konstytucyjnego obowiązku ochrony praw dziecka oraz zapewnienia jednolitych standardów reprezentacji konieczne jest zatem wypracowanie wspólnego programu kształcenia oraz mechanizmów jego systematycznej aktualizacji.

KKPR rekomenduje, aby program szkolenia podstawowego oraz szkolenia specjalistycznego obejmował 40 h i był opracowywany przez Ministra Sprawiedliwości we współpracy z Rzecznikiem Praw Dziecka, Krajową Szkołą Sądownictwa i Prokuratury, Naczelną Radą Adwokacką, Krajową Izbą Radców Prawnych, przedstawicielami środowiska naukowego oraz ekspertami z zakresu psychologii, psychiatrii dzieci i młodzieży, pedagogiki oraz ochrony praw dziecka. Taki model pozwoli połączyć doświadczenia praktyków z aktualną wiedzą naukową oraz zapewni jednolity standard szkolenia obowiązujący wszystkich reprezentantów dziecka.

W innych państwach członkowskich UE funkcjonują dwuletnie certyfikowane szkolenia dla adwokatów w zakresie reprezentacji dziecka. Nie są to krótkotrwałe szkolenia, ale specjalistyczne kursy w zakresie praw dziecka zgodnie z prawem krajowym, unijnym i międzynarodowym, z uwzględnieniem podstawowych elementów psychologii i rozwoju dziecka. Adwokaci, którzy ukończą kurs uzyskują certyfikat „prawnika ds. młodzieży”. System taki obowiązuje w Belgii. W Irlandii funkcjonuje wyspecjalizowana służba kuratorów procesowych dla dzieci. Prawnicy prowadzą nie tylko reprezentację przed sądami i innymi organami, ale także doradztwo prawne dla dzieci. Z kierunku prac podejmowanych w Słowenii wynika, iż to państwo członkowskie idzie w kierunku specjalistycznych i regularnych szkoleń dla sędziów i adwokatów⁶⁵. W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinne proponowane zmiany dotyczące obowiązkowego szkolenia są zasadne i powinny stanowić

⁶⁵ Strategy and Action Plan, Joint EU-Council of Europe project “Ensuring the best interests of the child in civil court proceedings in Slovenia” 23SI08, The project is co-funded by the European Union via the Technical Support Instrument, and co-funded and implemented by the Council of Europe, in cooperation with the European Commission, the Reform and Investment Task Force (SG REFORM), s. 25-26

początek bardziej zaawansowanych szkoleń dla adwokatów i radców prawnych⁶⁶.

W ocenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego wpis na listę reprezentantów dziecka nie powinien oznaczać zakończenia procesu kształcenia. Z uwagi na dynamiczny rozwój prawa krajowego, prawa Unii Europejskiej oraz standardów międzynarodowych ochrony praw dziecka reprezentanci powinni podlegać obowiązkowi ustawicznego doskonalenia zawodowego. Obowiązek ten powinien polegać na konieczności odbycia określonej liczby godzin szkoleniowych w każdym cyklu kilkuletnim, uczestnictwie w superwizji oraz okresowym potwierdzaniu aktualności posiadanych kompetencji. Pozwoli to utrzymać wysoki poziom wykonywania funkcji reprezentanta dziecka oraz zapewni jednolitość standardów ochrony praw dziecka w skali całego kraju.

Skuteczność systemu szkoleniowego nie zależy wyłącznie od liczby godzin dydaktycznych, lecz przede wszystkim od jakości procesu kształcenia oraz metod dydaktycznych stosowanych podczas przygotowania reprezentantów dziecka. Wykonywanie tej funkcji wymaga bowiem nie tylko opanowania określonego zakresu wiedzy prawniczej, lecz także wykształcenia kompetencji interpersonalnych, etycznych i praktycznych, których nabycie możliwe jest przede wszystkim poprzez aktywne formy nauczania.

Z tego względu szkolenie powinno opierać się na modelu łączącym kształcenie teoretyczne z intensywnym przygotowaniem praktycznym. Oprócz wykładów i seminariów program powinien obejmować obowiązkową analizę kasusów, pracę na zanonimizowanych aktach spraw, sporządzanie pism procesowych, przygotowywanie strategii procesowej reprezentanta dziecka oraz symulacje czynności procesowych prowadzonych zarówno przed sądem rodzinnym, jak i sądem karnym. Istotnym elementem szkolenia powinny być również warsztaty poświęcone komunikacji z dzieckiem, prowadzone z udziałem psychologów dziecięcych oraz specjalistów posiadających doświadczenie w pracy z dziećmi pokrzywdzonymi przestępstwem, dziećmi z doświadczeniem przemocy oraz dziećmi wymagającymi szczególnych metod komunikowania się.

5. Reprezentant dziecka w postępowaniu wykonawczym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego podnosi, iż zachodzi konieczność uchwalenia przepisów o postępowaniu wykonawczym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych przewidujących m.in. w zakresie reprezentanta dziecka prawidłowego wypełniania przez niego obowiązków i praw wobec dziecka oraz innych osób. Projekt ustawy o postępowaniu wykonawczym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych powstał na bazie Założeń reformy dotyczącej przepisów postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych (Założenia), opracowanych w lutym 2025 r. Zgodnie bowiem z art. 1 projektu ustawy celem postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych jest wykonanie orzeczenia sądu albo ugody zawartej przez sąd, albo ugody zawartej przed mediatorem, po jej zatwierdzeniu przez sąd, które służą w szczególności pomocy w prawidłowym wypełnianiu przez rodzica, opiekuna, kuratora i reprezentanta dziecka ich obowiązków i praw wobec dziecka oraz innych osób; w kształtowaniu i utrwalaniu społecznie pożądanej postawy i odpowiedzialności rodzicielskiej zapewniającej ochronę dobra dziecka, jego praw i wolności; w stworzeniu odpowiednich dla dobra i potrzeb dziecka warunków opiekuńczo-wychowawczych i socjalno-bytowych, przygotowaniu dziecka do uczestnictwa w społeczeństwie z zapewnieniem godności i podmiotowości dziecka.

⁶⁶ Zgodnie z § 8 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia z dnia 5 marca 2024 r. Rady Ministrów w sprawie utworzenia, organizacji i trybu działania Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego do zadań Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego należy przygotowywanie założeń i ogólnych kierunków zmian w prawie rodzinnym i opiekuńczym (Dz. U. z 2024 r. poz. 349)

Uzasadnionym jest, aby sędzia rodzinny zaznajamiał się z informacjami składanymi przez reprezentanta dziecka nie rzadziej niż co 3 miesiące i w razie potrzeby wzywał do uzupełnienia informacji, złożenia wyjaśnień bądź podjęcia niezbędnych czynności. Jeżeli reprezentant dziecka nie realizuje należycie swoich obowiązków sędzia rodzinny powinien zawiadamiać sąd opiekuńczy o potrzebie wszczęcia z urzędu postępowania o zmianę reprezentanta⁶⁷.

6. Uwagi końcowe

Instytucja reprezentanta dziecka stanowi istotny instrument ochrony praw dziecka oraz zapewnienia mu rzeczywistego udziału w postępowaniach dotyczących jego sytuacji prawnej i życiowej. Przedstawione rekomendacje zmierzają do usunięcia trudności dostrzeżonych w praktyce oraz wzmocnienia statusu dziecka jako samodzielnego podmiotu praw. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinne wskazuje na potrzebę rozszerzenia reprezentacji dziecka, w szczególności w sprawach cywilnych, karnych, z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej oraz postępowaniach z udziałem nieletnich. Postuluje również uznanie dziecka będącego świadkiem znęcania się za pokrzywdzonego, rozszerzenie szczególnego trybu przesłuchania małoletnich oraz wzmocnienie gwarancji związanych z wysłuchaniem dziecka w postępowaniu cywilnym. Skuteczność proponowanych zmian wymaga jednocześnie profesjonalizacji reprezentantów dziecka poprzez jednolite szkolenia, przygotowanie praktyczne, superwizję i ustawiczne doskonalenie zawodowe. Rekomendowane rozwiązania powinny być wdrażane etapowo, na podstawie oceny obowiązujących regulacji, w celu stworzenia spójnego i przyjaznego dziecku systemu ochrony jego praw.

Opracowanie:

Zespół problemowy do spraw dziecka jako uczestnika postępowania – reprezentant dziecka:

1. Marek Zalisko – przewodniczący zespołu
2. Aleksandra Ejsmont - zaproszona do prac zespołu
3. Katarzyna Osiak-Krynicka - zaproszona do prac zespołu
4. Anna Krawczak
5. Marta Flis-Świeczkowska - zaproszona do prac zespołu
6. Dominika Kuna - zaproszona do prac zespołu

⁶⁷ art. 53 projektu ustawy o postępowaniu wykonawczym w sprawach rodzinnych i opiekuńczych z 3.06.2026 r.